

KORTE BESCHRIJVING
VAN HET
ZUID-OOSTELIJK SCHIEREILAND
VAN
CELEBES,
IN HET BIJZONDER VAN DE
VOSMAERS-BAAI
OF VAN
KENDARI;
VERRIJKT MET EENIGE BERIGTEN OMTRENT
DEN STAM DER
ORANG BADJOS,
EN MEER ANDERE AANTEEKENINGEN;
DOOR
J. N. VOSMAER.

KORTE BESCHRIJVING

VAN HET

Zuid-oostelijk Schiereiland

VAN

CELEBES,.

ENZV.



Het zuid-oostelijk schiereiland van Celebes, hetwelk door de golf van Boni en Tolo zoodanig wordt omspoeld, dat het ten noorden slechts door eene smalle landstrook aan het overige Celebes verbonden is, dient, hoezeer het geene bergen van aanmerkelijke hoogte bevat, als een bergachtig, doch zeer vruchtbaar, wel bewaterd en gezond land aangemerkt te worden; vooral bestaan sommige deelen langs de zeezijde, uit hoog kustland, vertoonende een steil, steenachtig, met ondoordringbaar bosch overdekt strandgebergte, hetwelk den zeevarenden noodwendig een allerongunstigst denkbeeld van de grondgesteldheid moet geven; en zelfs de lagere stranden ma-

E

ken



ken ten aanzien dier aanmerking geene uitzondering, daar, voor zoo verre berigten en onderzinking mij hiervan de overtuiging hebben kunnen geven, er niet alleen nergens aan het strand, ontginde landen of huizen te vinden zijn, maar zelfs grootendeels voor de zeevarenden geene sporen zijn te ontdekken, dat het land bewoond wordt; daar langs de geheele strekking der kust aan de bogt, van Boni tot aan de Negerij Taboenkoe, ongeveer op $2\frac{1}{2}^{\circ}$ ZB. aan de bogt van Tolo gelegen, dezelve, onder welke gesteldheid zich ook voordoende, een boschachtig, onbewoond aanzien heeft. Meestal is het land heuvelachtig; men beweert zelfs, dat de binnenlanden veelal uit lage, met rivieren doorsnedene vlakten bestaan, die naar alle rigtingen zeewaarts afloopen, veelal tot ver landwaarts op, bevaarbaar zijn, en waarvan sommigen derzelve oorsprong in landzeeën vinden. Hoe ongunstig dit land zich derhalve ook oppervlakkig moge voordoen, laat het zich desniettemin aanzien, dat, onder de aangevoerde omstandigheden, deszelfs innerlijke gesteldheid van geheel andere hoedanigheid zijn moet, en dezelve kan inderdaad met de gezegendste landen dezer hemelstreek in vruchtbaarheid wedijveren.

De bevolking, die tot het maleitsche ras behoort en die men meent vrij talrijk te zijn, is verdeeld in onderscheidene stammen, wier talen, ofschoon verschillende, onderling vele kentee-
ke-

kenen dragen van tot eene en dezelfde oorspronkelijke taal behoord te hebben. Over het algemeen zijn de inboorlingen rijzig van gestalte, licht van kleur, geene deelen van derzelve ligchaam door inkerving of beprikking (tatouëring) der huid mismaaft; vele hunner lijden nogtans aan het zoogenaamde Cascado, eene zeer afzigtelijke huidziekte, waardoor dezelve als aan eene voortdurende vervelling schijnt blootgesteld te zijn: eene ziekte, die men nogtans veelal bij eilanders van den oostelijken Archipel bespeurt. Ofschoon hier en daar, waar vreemdelingen eenigen voet hebben weten te krijgen, deze getracht hebben, het Mahomedaansche geloof onder hen te verspreiden, kan men echter niet zeggen, dat hetzelfde eenen merkelfijken ingang gevonden heeft, zoodat grootendeels het afschuwelijkste heidendom nog steeds door de onderscheidene stammen wordt aangekleefd. Het is hieraan toe te schrijven, dat het koppensnellen, onder al deszelfs afgrijselijkheden (zij mogen dan in naam het Islamismus omhelsd hebben of niet) bij aanhoudendheid door de onderscheidene stammen, onder eenigzins onderling afwijkende begrippen, in zwang blijft: een verschijnsel, hetwelk onverklaarbaar genoeg is, als men daarbij bedenkt, hoe zulk een afschuwelijk gebruik met het karakter van een, anders over 't algemeen arbeidzaam, eerlijk en landbouwend volk kan gepaard gaan. Intusschen
moet

moet het hieraan toegeschreven worden, dat tot op den huidigen dag, dit schiereiland, zelfs bij indische zeevarenden, nog maar zoo oppervlakkig bekend is geworden, en tot nu toe deze onherbergzame kusten, met uitzondering van die weinige plaatsen, alwaar zich eindelijk vreemdelingen gevestigd hebben, zoo zorgvuldig gemeden worden. Hoezeer de bewoners nu, ook door de hierboven aangehaalde verfoeijelijke gebruiken, in zekeren zin onderling nimmer persoonlijke veiligheid genieten, hetwelk op het volkskarakter niet anders dan eenen hoogst ongunstigen invloed moet hebben en aan de beschaving, die er zeer achterlijk is, volstrekt de middelen beneemt, om tot eenen hooger trap op te klimmen, zoo leven zij desniettemin dikwerf zeer gelukkig onder elkanderen, daar derzelver bestuur meestal geenszins drukkend is en vele hunner wetten inderdaad prijzenswaardig zijn.

Armoede is bij hen niet bekend; vlijtige beoefenaren van den land- vooral van den rijstbouw zijnde, aan welken de allezins vruchtbare grondgesteldheid zoo zeer bevorderlijk is, terwijl daarenboven de sagoboom, aardvruchten en maïs, al-
 lerwegen in overvloed voorkomen, kent men er slechts bij de ongunstigste omstandigheden, eene zekere schaarschheid van levensmiddelen. De kustbewoners kleeden zich tegenwoordig veelal met grove katoenen stoffen, de kleeding dier stam-
 men

men volgende, waarmede zij den meesten omgang onderhouden; meer algemeen echter, kleeden zich beide seksen, vooral diegenen, welke meer van de kust zijn verwijderd, met zekere stoffen, die veelal zeer kunstig uit boombastvezelen vervaardigd worden, geheel het aanzien van grof papier hebben en, door bereiding in verwachtige boombastsoorten, eenen zekeren graad van deugzaamheid erlangen; terwijl de geringen der bevolking, slechts hunne schaamdeelen met grove, maar insgelijks uit boombast vervaardigde stof bedekken. Hunne sierlijke, door henzelfen vervaardigd wordende wapenen, bestaan in klewang, werpspies en soempit of blaasroer met vergiftige peiltjes, terwijl men zich tot beschutting van het ligchaam, van een langwerpige, smal, naar beide einden eenigzins uitlopend, van hout vervaardigd schild bedient, welks randen gewoonlijk, even als het gevest hunner klewangs, met menschenhaar zijn versierd. Ten oorlog of tot het kopsnellen uitgerust, wordt het bovenlijf met een van karbouwhuid, of uit de vezelen van boombast kunstig vervaardigd baaitje voorzien. De inboorlingen wonen niet in negerijen of dorpen bij elkander; deze gewoonte schijnt, met uitzondering van het noordelijk gedeelte, algemeen te zijn. De op palen gebouwde huizen, waarbij men de voorzigtigheid in acht neemt, om die nimmer in de nabijheid van het strand te plaatsen,

sen, zoodanig, dat ze den zeevarenden in het oog kunnen vallen, staan verspreid in de nabijheid hunner tuinen of rijstvelden, welke laatste altijd op droogen grond zijn aangelegd en; ten gevolge van het bijgeloof, nimmer twee achtereenvolgende jaren met padie mogen beplant worden. In het noordelijk gedeelte onthoudt het gebergte veel ijzer, waaruit de genoemde deugdzame wapenen vervaardigd worden; ook levert dat gedeelte des lands stofgoud en het zoogenaamde Pamor, een bijzonder metaal, hetwelk gewoonlijk bij de vervaardiging der meeste indische wapenen gebruikt wordt. In de uitgestrekte bosschen vindt men ook, behalve eene aanmerkelijke hoeveelheid was, voortreffelijke houtsoorten, als Djatie, Katonding en Laoting: houtsoorten, denkelijk zeer geschikt voor den scheepsbouw; benevens het zoogenaamde Kaijoe-Tjina, door de inboorlingen Loija genaamd: eene soort van ligt, bij wijze eener spar, regt opgroeiend hout, waarschijnlijk tot de dienst voor rondhouten aan boord der schepen zeer geschikt; alsmede het zwart ebbenhout; terwijl onder de boombastsoorten, die, welke onder de benaming van Soga, Saloda, Lawang en den wilden kaneel bekend zijn, wel in aanmerking mogen komen. Voorts wemelen die bosschen van apen, hartebeesten, wilde varkens en karbouwen, en van den zoogenaamden Anoeang, eene soort van klein, wild koebeest, met regt opstaande, zeer

• pun-

puntige horens, en meer anderen. Paarden vindt men alleen op het westelijk gedeelte des Schiereilands. Verscheurend gedierte is hier, evenmin als op het overige Celebes, bekend; maar overvloedig vindt men er den kaaiman, en allerlei soorten van slangen, waaronder vele vergiftige, als ook vele, aan deze eilanden eigene, schadelijke insekten.

Uit deze algemeene beschouwing des Schiereilands, ga ik thans tot de verschillende rijkjes, waarin hetzelfde verdeeld is, over, om zoo doende wederkeerig, door de bijzonderheden aan ieder derzelve eigen, tot grondiger kennis van dit gedeelte van Celebes op te klimmen en dezelve in die mate te verspreiden, als gelegenheid en tijd mij middelen hebben aan de hand gegeven, om de onderscheidene bezochte deelen te leeren kennen.

Het Schiereiland is (zoo als ik aanmerkte) in onderscheidene rijkjes verdeeld, die veelal in onderlinge vijandschap met elkander verkeerden. Op deszelfs westzijde en dus aan de bogt van Boni gelegen, onderscheidt men die van Oessoë, Lellewaoë en Baaikonka. Godsdienst, zeden en gewoonten zijn in die rijkjes weinig van elkander afwijkende; derzelve talen zijn echter verschillend; in het gebied van Lellewaoë heeft dezelve veel overeenkomst met de taal van Taboenkoe.

Oes-

Oessoe, hetwelk vooral rijk aan ijzer is, levert ook was op; de landbouw wordt er met beter gevolg beoefend, dan in het naast aangrenzende District Lellewaoe. In de strandnegerijen dezer Districten houdt zich veel Boegineesch volk, van den tegenoverliggenden wal herkomstig, op, dat, met de inboorlingen vermengd, zich daar gevestigd houdt, en zich veelal door ruilhandel met hen, generen. Deze beide rijkjes zijn schatplichtig aan Loehoe; maar doordien Oessoe sedert de laatste jaren tegen dat rijk in opstand is, lijdt ook het minder magtige Lellewaoe daaronder, zoo dat beide thans, ten gevolge daarvan, niet meer gezegd kunnen worden in die goede omstandigheden te verkeeren als eertijds.

Het District van Baaikonka, onmiddellijk bezuiden dat van Lellewaoe gelegen, is uitgestrekter dan een der vorigen. De kust van het noordelijk gedeelte van Baaikonka bestaat uit hoog, steil strandgebergte, hetwelk niet bewoond wordt. Niet voor en aleer die gesteldheid door lager land vervangen wordt, kan men verkeer met de inboorlingen krijgen, daar op die hoogte in zeker, aan Baaikonka onderhoorig gebied, Paupau genaamd, een aantal Boeginezen gevestigd zijn, die met de inboorlingen ruilhandel drijven. Deze hebben zich neêrgezet aan eene, voor kleine vaartuigen bevaarbare, rivier van dien naam, dewelke zich aan de noordzijde eener kleine, door

door steil strandgebergte ingesloten bogt, in zee ontlast. De hoofdplaats, of liever de woonplaats van den Radja van dat rijk (want het is tegen het gebruik dezer inboorlingen om in negerijen bij elkander te wonen) ligt aan eene schoone, ruime bogt, die den naam van Baai-konka draagt, voor welke een aantal hooge, maar onbewoonde eilanden liggen, waarvan het grootste den naam Pademarang of Poeloe Damar voert. Aan deze bogt, welke door de hoeken Koeijoe-angien en Takar, die ten naastenbij vijf hollandsche mijlen Z. t. O. van elkander liggen, bepaald wordt, ontlasten zich verscheidene riviertjes, waarvan sommige bevaarbaar zijn, hetwelk den afvoer van producten uit de binnenlanden zeer begunstigt. Een der voornaamste is dat van Baai-konka, hetwelk, ongeveer op het midden der bogt, zich in zee ontlast en aan hetwelk de woning van den Radja gelegen is. De landbouw wordt in dat rijk met veel vrucht beoefend; hetzelve levert overvloedig rijst en sago, ook klappers en olie, welke voortbrengselen, wanneer die voor den uitvoer zijn bestemd, grootendeels naar de bogt van Baai-konka worden afgevoerd, hetwelk, gepaard met de producten, die de Orang Badjos (een volk, waarover straks nader), op de ondiepten langs de kust en eilandjes bijeenbrengen en welke, wanneer zij in die omstreken zijn zoekende, voornamelijk deze bogt, ter aanschaffing van levens-

vensmiddelen aandoen, den smallen handel aldaar, vrij belangrijk maken.

De woeste geaardheid der bevolking is tot nu toe aan het verkeer met vreemde stammen zeer hinderlijk geweest. Men beweert, dat dit land volstrekt niet was te genaken en thans nog is het ongeraden, hetzelfde zonder tjap van den Pajong van Loehoe, onder welks rijk dat land gerekend wordt te behooren, te bezoeken, daar men wil, dat prauwen, niet van denzelven voorzien, verbeurd verklaard worden, en het een geluk mag heeten, wanneer derzelver bemanning ongehinderd wordt gelaten; in zoodanig geval vervallen prauw en lading ten voordeele der bevolking, en de vuurwapenen aan den Pajong van Loehoe. In het jaar 1833 mij van Paloppo, de hoofdplaats van Loehoe, naar de baai van Kendari begevende, werd dat land op onderscheidene plaatsen door mij bezocht, en vertoefde ik ettelijke dagen in de bogt van Baai-konka, dicht bij de monding eener kleine rivier, Pasaloei geheeten, welke naauwelijks een vierde van eene hollandsche mijl benoorden die van Baai-konka in zee valt. Bij gelegenheid dat de Radja, op gedane uitnoodiging, mij een bezoek aan boord van mijn vaartuig kwam brengen (eene gebeurtenis, wegens de blijken van vertrouwen, daarin opgesloten, geenszins van belangrijkheid ontbloomt; overigens voor hen niet minder vreemd, daar

daar het bij overlevering niet bekend is, dat ooit een europeesch vaartuig dat land bezocht heeft), liet ik den Radja den tjap der Koningin van Loehoe vertoonen, waarvan men mij, veiligheidshalve, bij mijn vertrek van die plaats, voorzien had. De Radja verzekerde mij nu, dat het, wel is waar, een aloud gebruik was, dat praauwen, die plaats bezoekende, van eenen Loehoeschen tjap dienden voorzien te zijn, om een ongestoord verkeer met de inboorlingen te kunnen aanknoopen; maar, dat dit echter voor vaartuigen der Compagnie (zoo als hij zich uitdrukte) niet noodzakelijk was; maar dezen, ook zonder dien, eenen veiligen toegang tot zijn land zouden vinden. Gedurende den Bonischen oorlog, in 1824 en 1825, verstrekke dat oord den Orang Badjos van Badjoa en meer anderen tot wijkplaats. Men verzekert, dat toenmaals aan de monding der rivier Pasaloei, meer dan 200 huizen opgerigt waren; sedert dien tijd echter is die zamenloop van volk langzamerhand weder uit een gegaan, en de Orang Badjos eindelijk, geene toereikende bescherming van de inboorlingen meer vindende, die hun tot nog toe, wegens het groot aantal vreemdelingen, was gewaarborgd geworden, verstrooiden zich weder, zoodat daar, tijdens mijne aanwezigheid, geen enkel huis meer gevonden werd. Van Paupau en uit de bogt van Baai-konka, drijven de inboorlingen, onder

leiding van Boeginezen, eenigen handel met de tegenoverliggende Boeginesche Staten en met Saleijer, om daar, tegen rijst en sago, lijnwaden in te ruilen.

Het rijk van Baai-konka strekt zich tot op de zuidkust van het Schiereiland uit, namelijk tot een weinig beoosten zekere uitstekende landpunt Boenging-kallo, die haren naam van het gebied ontleent, waartoe dezelve behoort. Beoosten hetzelfde, en dus aan de zuidzijde des Schiereilands, grenst het district Poleang, hetwelk, benevens het onmiddellijk ten oosten aangrenzende district Roembia, als onderhoorigheid van Boeton moet worden aangemerkt. De bevolking dezer beide Districten, die onderling in godsdienst, taal, zeden en gebruiken, weinig verschillen en met elkander in vriendschappelijke betrekking staan, bezitten eene eigene taal, en zijn den aangrenzenden rijken van Baai-konka en Lai-woei vijandig. Ook in die landen wordt de landbouw met goeden uitslag beoefend, waardoor rijst en meer andere levensmiddelen, artikels van uitvoer zijn, die meestal door Boetonsche praauwen, in ruiling tegen hunne lijnwaden, naar dat land worden vervoerd. Met uitzondering van Baai-konka drijven deze beide stammen, evenmin als de hierboven reeds aangehaalden, zeehandel.

Het district Roembia bevat de zuidelijkste landpunt van het Schiereiland, door de Makas-

saren Lora genaamd; het is in den omtrek derzelve, dat men tot dicht aan zee, uitgestrekte Jatie-bosschen vindt.

Aan de oostzijde des Schiereilands heeft men de rijken Laiwoei en Taboenkoe. Het eerstgenoemde grenst, behalve aan dat van Taboenkoe, ook aan Lellewaoe, Baai-konka, Poleang en Roembia, en wordt, ten zuiden en oosten, door de zee bespoeld. Hetzelve wordt in onderscheidene Districten verdeeld, die ieder door afzonderlijke Radjas bestuurd worden, en die, hoezeer niet kunnende gezegd worden, met elkanderen in twist te verkeeren, toch ook nimmer ongestoorde rust genieten, daar bij allen het kopsnellen in zwang is en, om aan die aloude instelling te voldoen, veelal geene grenspalen worden erkend, maar dikwijls te dien opzigte eigendunkelijk wordt te werk gegaan.

Het zuidelijk gedeelte des rijks, de strandprovincien, in volgorde beoosten Roembia, Roraïja, Laiïja, Lakara en Kolono inhoudende, worden, te zamen begrepen, veeltijds met den naam van Laihoei bestempeld. Deszelfs oostzijde bevat de aan zee gelegene Districten: Laonti, Moeramoe, Wowobatoe, Loepo-Loepo, Sampara, Limbo, Timoboe, Lasolo, Matarapet, Lapoeloe, Waija, Boeloeloe, Ompoa, Labotta, terwijl de van zee afgelegene Provincien Koenawie, Latorna en Laiwoei, tevens de grensprovincien ten westen
en

en noordwesten bevatten. Omtrent laatstgenoemd District, hetwelk dus tegen dat van Lellewaoe aangrenst, en waarvan men wil, dat het rijk deszelfs naam zoude hebben ontleend, zijn mij, langs onderscheidene wegen, de stellige berigten toegekomen, dat aldaar nog hedendaags menscheneters worden aangetroffen. Desnietteenstaande wordt in dit District, even als in dat van Koenawie, de landbouw algemeen beoefend, en ontlast zich (vooral het laatstgenoemde, hetwelk men beweert, voor den landbouw bijzonder geschikt te zijn, aangezien die landstreek meestal heuvelachtig of laag land bevat), langs onderscheidene rigtingen, van deszelfs overvloedige rijst naar de zeezijde, ten einde van daar verder naar buiten 's lands te kunnen worden vervoerd. Die uitvoer vindt langs de menigte rivieren, die in dat gedeelte des rijks ontspringen, en voorts in alle rigtingen zeewaarts afloopen, eene groote mate van gemak. Hoofdzakelijk geschiedt dezelfde langs die van Paupau en Baai-konka, Lasolo en Jampara, welke laatstgenoemde in verband staat met een binnenmeer van zoetwater, den naam I-opa dragende, hetwelk, volgens berigten, bevaarbaar is, en van aanzienlijke grootte moet zijn. De bevolking van dat District, die men voorgeeft zeer talrijk te zijn en onder welke, zoo als in alle andere binnenlands gelegene, het kopsnellen vrij sterker in zwang is, dan bij die
der

der strand-provincien, wordt door de strandbewoners over het algemeen zeer gevreesd; men bespeurt trouwens dan ook eene zekere verwijdering tusschen hen, aan welke almede derzelver minder gevorderde beschaving, dan die der kustbewoners, dient toegeschreven te worden. De hierboven opgenoemde strand-provincien, die allen gelijknamige rivieren hebben, als de districten, tot welke zij behooren, worden in het algemeen, zeer wel bebouwd. Het gewigtigste onder deze districten is dat van Loepo-Loepo, daar een der voornaamste Radjas van Laiwoei zich in hetzelfde ophoudt, die, aanspraak hebbende om tot regerend Vorst toegelaten te worden van Koenawie, hetwelk het magtigste bestanddeel des rijks uitmaakt, gemeenlijk met den titel van Lakina Koenawie (Bestierder van Koenawie) vereerd wordt.

Hoogstwaarschijnlijk staat intusschen het verblijf van dat hoofd in genoemd district, in verband met de voortreffelijk gelegen baai en zeehaven, Kendari geheeten, die hetzelfde bevat, waardoor dit punt steeds een dier weinige van het geheele Schiereiland was, waar zich vreemdelingen kwamen vertoonen, en waar derhalve, wegens den hieruit ontstaanden handel, hoe onbeduidend dan ook op zich zelve, eene oorzaak bestond, om zich juist in de nabijheid derzelve te vestigen. De weinige toegang, dien vreemdelingen tot het

Laiwoeische rijk tot nog toe gehad hebben, heeft tot dus ver dan ook slechts in deze baai plaats gevonden; het is nogtans bij de op deze kusten handel-drijvende Makassaren en Boeginezen niet bekend, dat hunne prauwen, voor de laatste 25 à 20 jaren, zich in dezelve begaven; het was een aangenomen gebruik, om bij het op ongeveer $\frac{3}{4}$ Holl. mijl afstand van dezelve gelegene eilandje Bokori ten anker te komen, alwaar de inboorlingen hun, in ruiling tegen goederen voor hunne behoefte, van levensmiddelen en allerlei andere benoodigdheden kwamen voorzien. Slechts de op deze kusten rondzwervende Orang Badjos, maakten dienaangaande eene uitzondering. Deze, uitgelokt door de vele goede eigenschappen, die dat oord voor hen onthield, bezochten hetzelfde dikwijls, en de inboorlingen waren wederkeerig met hunne bezoeken ingenomen, doordien zij hen, in ruiling tegen levensmiddelen, van visch voorzagen; dan, nimmer op eenen gewenschten veiligen voet met hen verkeerende, hielden zij zich nooit langer in de baai op, dan ten gerieve van hunnen ruilhandel met de inboorlingen noodzakelijk was. Dit volk heeft dan ook nimmer onder den schepter van vreemde Indische stammen gezucht, en hoezeer men bij overlevering wil, dat weleer het gezag der Ternatanen, Boetonnezen, Makassaren en Boeginezen, er min of meer moet gewerkt hebben, zoo is het echter
uit

uit de wijze, waarop zich het volk voordoet, noch bekend, noch met eenige waarschijnlijkheid op te maken, dat er ooit nederzettingen dezer stammen hebben plaats gevonden; althans, dat zij er immer op zoodanigen voet zijn gekomen, dat daardoor op het bestuur en de wetten der inboorlingen eenen merkbaren invloed zoude hebben plaats gevonden. En mogten deze stammen ook al eenigen invloed hebben gehad, dan was zulks zeker meer in naam, ten gerieve der handelaren en om eenigen indruk te verwekken, ten einde bij voorkomende gelegenheden en wanneer de omstandigheden zulks noodzakelijk maakten, de kust met meerdere veiligheid ten opzigte der inboorlingen te kunnen bezoeken; maar het is niet in twijfel te trekken, dat de bevolking steeds vrij en onafhankelijk is gebleven. Toen het rijk van Makassar nog in deszelfs volle grootheid was en, met Ternate, den oostelijken Archipel onder zich verdeeld hield, bestonden er ongetwijfeld op sommige plaatsen dezer kust en nabijliggende eilanden, yrienschappelijke betrekkingen met de inboorlingen, die echter na den val van dat eertijds magtige rijk, als van zelve ophielden, en aangezien het meer en meer in magt toenemende Boni (door behulp der toenmalige Compagnie daartoe in staat gesteld) ten laatste overwinnaar van hetzelfde bleef, breidde zich hun gezag op die kusten en eilanden,

vroeger door de Makassaren in bedwang gehouden, allengskens meer uit, naar mate dat der Makassaren verminderde. Dat voor betrekkingen van dien aard, ten aanzien van het Laiwoeische land, de baai van Kendari steeds voornamelijk in aanmerking kwam, behoeft niet in twijfel te worden getrokken; er zijn dan ook hedendaags, nog sporen te vinden, dat er eertijds Boegineesch volk aan de baai, op zekeren voet, gevestigd moet zijn geweest, daar men in de omstreken, nog vele afstammelingen van hetzelfde aantreft. Hoezeer deze thans nauwelijks van de overige bevolking te onderscheiden zijn en veelal taal, zeden en ook geloof met haar gemeen hebben, zoo heeft desniettegenstaande, welligt hierdoor, gepaard met den onophoudelijken omgang met Mahomedaansche stammen, het Mahomedaansche geloof eenigen ingang onder hen gevonden, en hebben de kustbewoners, hier en daar, in zoo ver zulks met hunne godsdienstige begrippen overeen te brengen was, dat geloof omhelsd. Grootendeels zijn zij het heidendom toegedaan, en slechts in naam Mahomedanen; geenszins met aflegging hunner heidensche begrippen; meenende zij tot die leer te behooren, door zich de besnijdenis en de onthoring van varkensvleesch te laten welgevalen. Godsdienstige gestichten zijn mij niet bekend, in de geheele uitgestrektheid van hun land gevonden te worden, uitgezonderd
een

een enkel in het gebied van Loepo-Loepo. Dit gebouw, hetwelk vroeger door mij bezocht is, ligt ongeveer eene dagreize van de monding der baai van Kendari af, een uur gaans van de woning van Radja TOBOUW, zijnde dit de naam van den Lakina Koenawie. Hetzelve vertoont een ruim, vierkant, van hout in elkander gezet en met atap bedekt, hoog huis, rustende op een groot aantal zware palen, die hetzelve ongeveer twintig voeten uit den grond verheffen. Het staat afgezonderd op zich zelve, op eene opene, met allang-allang begroeide plaats, midden in de wildernis, hetwelk, om de moeite, die de oprigting van hetzelve, voor eene hiertoe met zoo weinig middelen toegeruste bevolking, moet veroorzaakt hebben, daar het gebouw ten naastenbij 60 à 70 voeten hoogte zal bereiken, den aanschouwer met verbazing en verwondering vervult. Dit gebouw, Laikan Aha, alvermogend huis genaamd, hetwelk op last van den tegenwoordigen, zoo even genoemden Radja, nu ongeveer twintig jaren geleden, werd opgerigt, wordt door dien Vorst sedert dien tijd als Godshuis bij plegtige gelegenheden bezocht; dáár vraagt hij de uitlegging zijner droomen; dáár raadpleegt hij, even als in vroegere tijden de Grieken, het orakel, en ontvangt hij ingevingen, die hem de geheimen der toekomst ontsluijeren, en den moeilijken weg aantoonen, dien hij moet bewandelen,
om

om zijn land op het doeltreffendst te regeren; dáár leert hij ongelukken te voorkomen, ziekten te genezen, enzoovoorts; en het is meestal hieraan toe te schrijven, dat de bijgeloovige bevolking dien Vorst eene meer dan menschelijke magt toekent. Op geenerlei wijze wordt overigens het Opperwezen onder deze bevolking vereerd; zij aanbidt noch zon noch maan; zij buigen hunne kniën noch voor heilige boomen, steenen of plaatsen, noch voor eenig schepsel, door den Almagtige geschapen: alleenlijk raadplegen zij in alle hunne voornemens en ondernemingen zekere vogels, die, wanneer zij tot de uitvoering hunner plannen willen overgaan, door een, tot dat einde, van bamboes vervaardigd klein fluitje worden aangeroepen, en het is uit het geluid en ook uit de vlugt dier vogels, dat zij berekenen, of het voornemen, waarvan zij zwanger gaan, eenen goeden of slechten uitslag zal hebben, en ten gevolge waarvan zij alsdan hunne maatregelen nemen.

Maar, op welk een' lagen trap van beschaving dit volk ook staan moge, en hoe woest en ontaard het gebruikelijke kopsnellen in der daad ook zij, en onvoordeelig op het volkskarakter moet inwerken, gezwezen nog van het onmenschelijk gebruik, van het eten van zijnen medemensch, zoo laat hetzelfde zich, in tegenoverstelling van dien, door vele prijzenswaardige deugden,

den, ook weder van eene gunstiger zijde kennen. Men wordt bij eene nadere beschouwing met verwondering en medelijden vervuld, van in zulk een land en bij zulk een volk, zulke de menscheid onteerende gebruiken aan te treffen. Een bestaan in den landbouw vindende, die alom met vlijt en goed gevolg gedreven wordt; onder het voorregt levende van een bestuur, hetwelk een ieder in het bezit van deszelfs eigendom handhaaft, leeft de onderdaan in overvloed en zorgeloos, begeert geene lotsverbetering, kent geene behoefte aan weelde, welke hij ook vruchteloos bij zijnen naaste zoude zoeken, en is dus, als het ware, uit den aard reeds arbeidzaam en eerlijk. Rijst, aardvruchten en turksche tarwe worden voornamelijk door hen geteeld; maar er is nauwelijks een huis te vinden, in welks nabijheid bovendien niet de hoofdzakelijkste behoeften voor een Indiaansch huishouden te vinden zijn, als: pisangs, suikerriet, pompoenen, tabak, sirie, klapper- en pinangboomen, en meer anderen. Bovendien groeit de sagopalm er ook overvloedig en verstrekt hun mede tot voedsel; karbouwen en wild uit de bosschen, als: anoeangs, hartebeesten en wilde varkens (zijnde het tamme varken niet onder hen bekend), benevens visch, worden door hen gegeten, hoezeer in de meer afgelegene landen ook allerlei ander gedier- te, zoo als slangen, apen, rotten met graagte
ge-

genuttigd worden. Hunne op palen gebouwde huizen staan gewoonlijk ook in de nabijheid hunner rijstvelden, die altijd op droogen grond aangeleggen worden, daar het bijgeloof medebrengt, dat degeen, die van deze gewoonte zoude durven afwijken en sawa's aanleggen, onfeilbaar door den kaaiman zoude verslonden worden. De rijstvelden worden telkens van boschland ontgonnen; twee achtereenvolgende jaren mag dezelfde grond volstrekt geen rijst voortbrengen; dit aloud gebruik te schenden, zoude niet anders dan met een of ander zwaar ongeluk gepaard kunnen gaan. Deze velden of tuinen, die, om het wild gedierte uit dezelve te houden, altijd met houten paggers afgesloten worden, maken daarom veelal eene zonderlinge vertooning, daar men die dikwijls midden in de wildernis aantreft, en niet zorgvuldig van boomstammen en wortels ontdaan, het aanzien hebben. meer door toeval dan opzettelijk hun daarzijn ontvangen te hebben. Het bezaaijen dezer velden gaat voorts zeer eenvoudig, op de volgende wijze toe. Mannen, vrouwen en kinderen komen te zamen op het veld; de eerstgenoemden drukken alsdan, langzaam voortgaande, met genoegzaam lange stokken, gaten in den grond; de vrouwen, achter dezen volgende, werpen er de padie-korrels in, en vullen met de voeten deze gaten weder met aarde aan. Aan het snijden van het graan nemen

men mannen zoowel als vrouwen en kinderen deel; het is daarbij gebruikelijk, dat gedurende den snijtijd van een veld, volstrekt niemand anders, dan de daaraan deelnemende personen, zulk een veld bezoeken: eene nuttige instelling voor een land, waar zoo weinig persoonlijke veiligheid te vinden is. Het snijden gaat voorts met alle mogelijke vlijt gepaard en om hieraan ook bevorderlijk te zijn, brengt een ander gebruik mede, om gedurende de eerste vier dagen van den snijtijd van ieder veld, onafgebroken van zons op- tot ondergang door te blijven snijden, zonder naar huis terug te keeren om te eten of eenen tijd daarvoor af te zonderen. Het gewas wordt vervolgens in kleine bossen, ter zwaarte van ongeveer $3\frac{1}{2}$ katje, bij eengebonden en in daartoe op het veld gebouwde, op palen rustende, kleine loodsen of schuren opgeslagen; ook helpt men elkander onderling in de verrigting van dat werk en is het een vastgesteld gebruik, dat het loon, aan dien arbeid verbonden, voor mannen vier en voor vrouwen drie bossen daags bedraagt.

Bij het ontginnen der rijstvelden is het gebruikelijk, om tegen den tijd, dat de bosschen afgebrand en de velden afgesloten en gereed zijn, om bezaaid te kunnen worden, honden te offeren, beweerende men, daardoor den grond eene hooge mate van vruchtbaarheid bij te zet-

ten

ten, hetwelk hun het vooruitzicht van eenen goeden oogst belooft, en ook ten behoedmiddel verstrekt tegen ziekten en ongelukken; voor degenen, die op dezelve arbeiden. Zoodanige offeranden bezitten de kracht, om dit voor een geheel gebied in eens te bewerken. Eene groote menigte volk van beide seksen verzamelt zich te dien einde op het veld en schaart zich kringgewijze om het slagtoffer, hetwelk door een' hunner, voorzien van een' witten hoofddoek van katoen of uit boombast vervaardigd, en de dienst van priester verrichtende, aanhoudend met de eene hand gestreeld wordt, terwijl de andere, in ontvangende houding, door de omstanders met sirie gevuld wordt. Deze prevelt nu een tijdlang, voor dit arme dier zittende; daarop ontvangt hij den klewang, dien een achter hem zittend persoon hem aanbiedt, en onverwachts wordt het dier den kop afgeslagen. Nu ontvangt hij met beide zijne handen van alle omstanders sirie, tot dat dezelve ten laatste geheel zijn gevuld; wanneer hij opstaat en zich, door de menigte gevolgd, naar het nabijgelegen huis begeeft.

Na het snijden der padie komt voor hen de genoegelijkste tijd aan, zorgeloos van de vermoeijenissen uitrustende, die aan het volbragte werk verbonden waren; maar nu ook nadert de tijd, dat, om aan hunne afschuwelijke gewoonte

van

van het kopsnellen te voldoen, de mannen veelal zich van huis begeven, om op moord uit te gaan, en van hier, dat men veeltijds hoort beweren, dat dit verfoeijelijk gebruik met instellingen, den landbouw betreffende, in verband staat. Het is mij gebleken, dat zulks geenszins het geval is; hetzelfde is bij hen een Godsdienstig beginsel, in betrekking staande tot hunne afgestorvene bloedverwanten.

Wanneer men door den dood van bloedverwanten ter voldoening aan dat gebruik wordt aangezet, begeeft men zich naar elders, bij voorkeur naar de vijandelijke Districten of naar de zeekust, in de hoop van aldaar vreemdelingen te zullen aantreffen; of wanneer men zelf de zeezijde bewoont, naar andere, in de nabijheid liggende eilanden, om daar aan dien plicht te voldoen. Geen middel wordt ontzien, om zich van een slagtoffer te verzekeren, en ouderdom noch kunne worden daarbij gespaard. In deze onderneming geslaagd zijnde, onthoofd men den ongelukkige en keert men, vergenoegd door den behaalden buit, in allerijl met het afgeslagen hoofd weder naar huis. Wanneer de kopsneller zijne woning bereikt heeft, mag dit hoofd niet aanstonds daar binnen gebragt worden; zulks mag eerst drie dagen daarna geschieden, een tijd, die onder aanhoudend gezang en geraas der inlandsche trommel en gong, en in voorbereidende

vreug-

vreugde wegens de ophanden zijnde feestelijke dagen, wordt doorgebracht, en bestemd schijnt te zijn om de bevolking in den omtrek, als ware het daarvan kennis te geven, en haar zoo doende in staat te stellen, zich ter bijwoning van hetzelfde te kunnen verzamelen. Na verloop dezer drie dagen wordt het hoofd, of liever de hoofdschedel, met het daarbij behoorende haar (zijnde dit het eenige gedeelte van hetzelfde, hetwelk in aanmerking komt), driemaal om het huis gedragen en, telkens aan den trap van 't huis terug komende, worden er even zoo vele hoenders geslagt, als er menschen aan de verkrijging van dat hoofd deel hebben genomen, waarna hetzelfde in de huisdeur opgehangen wordt: want, hoezeer gewoon om, zoo veel mogelijk, in stilte en steelsgewijze aan dit heilloos bedrijf te voldoen, worden die ondernemingen toch meest al tijd met onderling overleg ten uitvoer gebracht, en zelfs bij voorkeur onder de leiding hunner hoofden.

De vrolijkheid neemt nu eigenlijk eerst eenen aanvang en duurt dagen, ja somtijds weken achter een voort, waarbij alles, wat de kunst tot dus verre onder hen heeft kunnen voortbrengen, om leven en vrolijkheid bevorderlijk te zijn, in werking wordt gebracht; zoodat, behalve de reeds genoemde geraasmakende instrumenten, de bamboezen-fluit en de zeer algemeen gebruikelijke

orac-

orae-orae, een vrouwelijk muzikinstrument, onder het dansen en zingen, zeer voornamen rollen spelen. Laatstgenoemd speeltuig wordt uit een lid van eenen bamboes, dat aan het eene einde digt blijft, vervaardigd; dit lid, tot aan het digte einde midden doorgespleten, ter halverwege uitgesneden en, om de deelen doelmatig bij elkanderen te houden, met eenen ligten band van rotting voorzien, geeft, wanneer men hetzelfde zacht tegen de hand slaat, een geluid als dat eener mondtrom; eenige gaten aan het beneden-eind aangebragt, veroorzaken daarbij onderscheidene toonen en het geeft zoo doende eene soort van muziek, die door haar minder geraas, ten minste niet zoo gehoorverdoovend is, als al de anderen. Het hoofd, of liever de hoofdschedel, wordt intusschen onder de voornaamste tegenwoordig zijnde hoofden verdeeld, hetwelk deze, als een' grooten schat, na geëindigd feestmaal huiswaarts brengen, alwaar ieder gedeelte van zulk een hoofd weder aanleiding tot vrolijke bijeenkomsten kan geven. Ten laatste hangt men het stukje van dien schedel, die reeds zoo veel aanleiding tot genoeg en vermakelijkheden heeft gegeven, in huis op, of men brengt hetzelfde ook wel op de graven der naaste bloedverwanten. Wanneer zulke hoofden in handen van Regenten vallen, worden dezelve gewoonlijk niet onder de geringeren verdeeld; men laat de
sche-

schedels alsdan in hun geheel en bewaart die, na er de gebruikelijke dienst van gehad te hebben.

Het zijn nu dusdanige feesten en vrolijke bijeenkomsten, die de jonge meisjes in de gelegenheid stellen om zich te kunnen vertoonen, den jongen mannen in het oog te vallen, en alzoo aanleiding tot de vereeniging van menig lievend paar geven, door de voltrekking van een huwelijk, waardoor in zoodanig geval een dubbel oogmerk bereikt wordt; en hieraan welligt is de meening toe te schrijven, die sommigen heeft doen beweren, dat men daar te lande niet vermag te trouwen, zonder de bruid een menschenhoofd te hebben gebragt. Bij het hertrouwen van weduwen is dit intusschen somtijds het geval. Eene vrouw, weduwe wordende, begeeft zich in den rouw, door het haar tot op de hoogte der schouders af te snijden en om het voorhoofd een' breeden witten band te knopen, welken zij niet mag afleggen, voor en aleer aan het gebruik ten aanzien van haren man is voldaan geworden en haar een menschenhoofd is aangebragt. Heeft zoodanige vrouw nu vele bloedverwanten, dan is er al ligt een onder, die uit die betrekking hieraan voldoet; zoo niet, dan dient zij te wachten, tot dat iemand met het voornemen om haar te huwen, zich met die taak belasten wil. Al deze gebruiken worden intusschen stiptelijker nagekomen, naar mate men door geboorte of stand,

stand, zich in de gelegenheid ziet gesteld, om aan dezelve te kunnen voldoen, of de noodzakelijkheid gevoelt, om die welstaanshalve op te volgen, daar het in de keuze der weduwe wordt gelaten, om al of niet den rouw aan te nemen. Ook heeft de Radja van Koenawie de magt, om, wanneer zulks verlangd wordt, haar van dien rouw te ontheffen, mits dat dezelve 40 dagen, zijnde dit de duur van eenen rouwtijd, is gedragen geweest. Hij ontdoet haar alsdan, tegen een zeker geschenk, van dezen rouwband, het teekenen, dat zoodanige vrouw aan de instelling voldaan heeft, en bereid is, om een nieuw huwelijk aan te gaan.

Een jongman, begeerende te trouwen, en zijn voornemen aan de ouders of nabestaanden van het meisje medegedeeld habbende, zendt geschenken aan het meisje, die ingerigt worden naar gelang van haren stand, en gewoonlijk uit eenige weinige lijnwaden voor kleeding, uit koperwerken, en sineesch porselein zijn zamengesteld. Het meisje, tot het huwelijk genegen zijnde, geeft dit te kennen door het aannemen dier geschenken; zoo niet, dan zendt zij dezelve terug. In de keuze van haren man wordt zij geheel vrij gelaten; noch ouders, noch bloedverwanten, mogen haar tot het aangaan van een huwelijk dwingen; veeltijds zendt zij derhalve de geschenken terug, ten einde te beproeven, of hij,
die

die haar ten huwelijk aanzoekt, het opregt meent, en om haar blijft aanhouden, hetwelk deze te kennen geeft door die geschenken, somtijds met bijvoeging van meer andere, weder terug te zenden, die zij dan ook ten laatste wel aanneemt, en op die wijze hare toestemming geeft, waarna het huwelijk weldra onder toepasselijke vreugdefeesten gesloten wordt. Het nemen van meer dan eene vrouw is geoorloofd en wordt door de- zulken, die zich in staat gevoelen, er meer dan eene te kunnen onderhouden, over 't algemeen niet nagelaten. In dit geval wonen de vrouwen verdraagzaam in hetzelfde huis bijeen en worden de aangelegenheden der huishouding, gezamentlijk door haar gedragen. Verdraagzaamheid in hunne huiselijke kringen, schijnt alom te heerschen, zoo mede werkzaamheid. Lediggang wordt ten hoogste bij hen afgekeurd. Alle twisten, hoezeer zeldzaam voorkomende, en in het algemeen alle regtsgedingen, worden door de Districts- hoofden beslist, of, zoo die van gewigtigen aard zijn, voor den Regent zelven gebragt, die in dezelve uitspraak doet. Bij zoodanige gelegenheden ontvangt de Regent geschenken; hij legt boeten op en hierin is mede een tak zijner inkomsten gelegen. Zij bereiden meestal hunne kleeding uit vezelen van boombast, en verwen die ook in kleurende boombast-soorten; maar zij kweeken toch ook, althans aan de stranden,

den

den katoenboom aan en vervaardigen uit den-
 zelve stoffen tot kleeding, die in indigo of an-
 dere verwsoorten gekleurd worden. De werk-
 zaamheden, hieraan verbonden, maken mede eene
 voorname bezigheid der vrouwen uit, terwijl
 de mannen, wanneer hen de landbouw niet on-
 ledig houdt, met het onderhouden hunner wo-
 ningen, het bouwen van prauwen en, waar de
 gelegenheid het hun aanbiedt, met de jagt en
 vischvangst bezig zijn. De kustbewoners klee-
 den zich thans veelal met gróve Indische lijnwade-
 n, vooral van die der naburige Boetonsehe
 eilanden herkomstig, en volgen hierin hoofdza-
 kelijk de beschaafdere stammen, met welke zij
 den meesten omgang onderhouden. Vrouwen en
 huwbare meisjes bedekken zich intusschen, in
 afwijking van vele Celebesche stammen en na-
 burige eilanders, altijd het bovenlijf, zoodat de
 boezem voor het oog bedekt is, geschiedende
 dit zelfs, wanneer zij in hare oorspronkelijke
 kleeding zijn uitgedost. De geringeren onder
 de mannelijke sekse bedekken veelal enkel hun-
 ne schaamdeelen. Het dragen van koperen of
 uit zeeschelpen vervaardigde armbanden en rin-
 gen om de vingers, is onder beide seksen vrij
 algemeen; beiden laten ook het haar groeijen:
 dat der vrouwen (die altijd blootshoofds gaan,
 terwijl de mannen een' doek om het hoofd knoo-
 pen) wordt volstrekt op dezelfde wijze als door

de Javasche vrouwen gedragen. Ook doorsteken zij de ooren, om die van sieraden te voorzien. De mannen gaan nimmer zonder Klewang van huis; of zij dragen een' vervaarlijk grooten Parang of hakmes bij zich, welke altijd ontbloot zijn. Op reis wapent men zich daarenboven met eene werpspies, gewoonlijk geheel uit ijzer vervaardigd, en met eene Soempit. Dit laatste wapentuig is echter aan de stranden minder algemeen en, zoo als hierboven reeds werd aangemerkt, wanneer zij zich met een moorddadig voornemen van huis begeven, hebben zij het bovenlijf gewoonlijk gedekt met een baaitje, dat uit de huid van den karbouw of wel uit boombast vervaardigd is.

Een en hetzelfde huis wordt zelden langer dan drie jaren bewoond; de geringen onder hen veranderen meestentijds na elken rijstoogst van woonplaats, alsdan eene nieuwe inrigtende, die, ten gerieve der op nieuw te ontginnen rijstvelden, gunstig gelegen is. Sterfgevallen, ziekten, onaangename droomen, kunnen mede oorzaak zijn, dat een huis ontijdig verlaten wordt. Eene vrouw, onaangenaam gedroomd hebbende, geeft zulks haren man te kennen, met het doel om het huis uit dien hoofde te verlaten; maar deze het met deszelfs werkzaamheden niet altijd kunnende overeenbrengen, om aan dat verlangen zoo maar terstond te voldoen, geeft zulks soms wel eens
aan-

aanleiding, dat de vrouw eenvoudig met hare kinderen de woning verlaat, haren intrek bij hare naastbijwonende bloedverwanten of vrienden neemt en den man alleen in huis achter laat, waardoor deze alsdan gedwongen wordt, om of uit schaamte, of ook wel uit zucht om weder met zijne vrouw te verzoenen, maar spoedig tot het optrekken van een ander woonverblijf over te gaan.

De geneeskunst heeft tot nog toe, zeer weinig vorderingen onder hen gemaakt. Personen, aan ziekte of andere gebreken lijdende, vinden daarom weinig hulp of verpleging, en worden genoegzaam enkel aan de werking der natuur overgelaten. Ziekelijke of gebrekkige personen treft men zelden onder hen aan; koortsziekten intusschen zijn er sommige tijden vrij algemeen; vooral tegen den tijd, dat de z. oostelijke winden beginnen te waaijen, die gewoonlijk veel regen aanbrengen. Tot nog toe is dit land van de besmetting der kinderziekte vrij gebleven, hoezeer men beweert, dat dezelve er ettelijke malen is aangebragt geworden, ten gevolge waarvan hun de uitwerking dier plaag niet onbekend is; dan, geene middelen kennende, om dezelve te keer te gaan, heeft men tot nog toe de verwoesting der besmetting weten af te weren, door den lijder aan deszelfs lot over te laten, zonder zich in het minste met denzelfen te bemoeijen:

eene handelwijze, welke men zegt, ten allen tijde, bij iedere uitbarsting dezer verschrikkelijke ziekte, stiptelijk en zonder aanzien van personen in acht te zullen nemen.

Er is mij nimmer eenig inboorling van Lai-woei voorgekomen, die, de kenteekenen der kinderziekte dragende, dezelve in zijn land had doorgestaan; de weinige geschondenen, die ik ontmoette, waren elders, buiten 'slands, van die ziekte aangetast.

Het gebruik, om de lijken, na dezelve vooraf in houten kisten gelegen te hebben, in bergkloven, met de nalatenschap van de afgestorvenen bij te zetten, schijnt hoe langer zoo meer buiten gebruik te geraken; grootendeels worden de lijken gekist en daarna begraven. De begraafplaatsen worden zoo veel mogelijk gekozen in de nabijheid van die der Radja's of hoofden, en daar de aarde op ieder graf hoog opgeworpen wordt, zoo hebben dezelve, op eenigen afstand gezien, veel gelijkenis met de Sinesche graven. Alleen die der voornameren worden met gedenkteekens versierd, en hier onder munten vooral die der vorstelijke familie uit, welke, voor zoo veel ik mij persoonlijk hiervan heb kunnen overtuigen, uit hout vervaardigd zijn, eene piramidvormige gedaante hebben, en ten naasten bij 14 à 15 voeten hoogte bereiken. De nalatenschap der afgestorvenen vervalt aan de naaste
bloed-

bloedverwanten; wanneer er kinderen zijn, geschiedt de verdeeling tusschen die der mannelijke en vrouwelijke sekse, in verhouding als 2: 1.

De kustbewoners drijven eenigen handel langs de kust naar Taboenkoe en naburige eilanden, vooral diegenen, welke de kust van Moeramoe tot Sampara bewonen. De prauwen daartoe gebezigd, zijn Padewakangs, die van katon-dingshout en door henzelfen vervaardigd worden. Rijst en sago worden uitgevoerd, vooral naar de Boetonsche eilanden, om daar tegen inlandsche lijnwaden te worden verruild; somtijds begeeft men zich ook wel, onder geleide van Boeginezen of derzelver afstammelingen, naar Saleijer en, hoezeer uiterst zeldzaam, naar Amboina. Zoodanige handels-ondernemingen worden meestal gemeenschappelijk gedreven, zoodat ieder opvarende aandeel in de lading heeft, waarvan aan den eigenaar der lading en der prauw, zeker vooraf bepaald gedeelte wordt afgestaan. Vrouwen, van welken stand ook, mogen het land niet verlaten; dit geldt ook ten aanzien van slaven, in zoo verre die niet door hunne meesters, of met derzelver toestemming, in dienst naar elders worden gebracht: deze mogen echter uit dien hoofde nimmer aan vreemdelingen worden verkocht. Wanneer de meesters van hunne slaven ontevreden zijn, trachten zij zich van dezelve bij aanverwanten of vrienden

den te ontdoen; hierin niet slagende, bieden zij dezelve, al is het onder den gewonen koopprijs, den voornameren hunner of den Districtshoofden aan, ten einde niet langer last van hen te hebben, en deze nemen hen gewoonlijk in zoodanig geval aan, in de hoop, dat eene verandering van meester ook hunne verbetering zal veroorzaken, en ook, omdat dezen meerdere middelen ter hunner beschikking hebben, om den onwillige tot zijnen plicht terug te brengen. De slavernij, of liever de dienstbaarheid, is onder hen volstrekt niet drukkend: de slaven worden door hunne meesters als leden der familie beschouwd. Het onaangename, met beschaafde beginselen strijdige denkbeeld, hetwelk de Europeanen zich gewoonlijk van dien stand vormen, bestaat dus eigenlijk meer in de voor hen zoo aanstootelijke benaming. De hoofdzaak, het lot dier menschen, wordt onder hen niet verwaarloosd; en waarlijk, wanneer men hetzelfde met dat der geringere volksklasse, zelfs onder de beschaafde volken vergelijkt, is dat van de zoogenaamde slaven, misschien oneindig dragelijker dan dat der laatsten. Men bespeurt daarenboven bij de tot dien stand behorende en onder de Indische volksstammen in het algemeen, veel lijdelijke onderwerping en tevredenheid. Diegenen, welke met beboeting gestraft zijn geworden, maar onvermogen zijn om die te kunnen voldoen, worden tot slaven
ver-

verklaard; het gebruik brengt alsdan somtijds mede, dat derzelver naaste bloedverwanten in hetzelfde lot moeten deelen, tot tijd en wijle de opgelegde boete behoorlijk is afgedragen.

Voor vuurwapenen geven zij eene groote mate van vrees te kennen. Daar hun de werking derzelve over het algemeen nog weinig bekend is, komt het hun ten hoogste zonderbaar voor, dat men op zooveel grooter afstand, dan met hunne wapenen, een voorwerp weet te treffen. Dezelve worden tot nog toe bijna niet door hen gebezigd en men vindt hen slechts, schoon in onbeduidend getal, bij eenige hunner voor-naamste hoofden. Hunne ten handel uitgevondene vaartuigen, zijn zelden van dezelve voorzien, en dit vergroot zekerlijk de bezorgdheid, die zij bij ontmoetingen met verdachte praauwen aan den dag leggen; in welk geval het een zekere regel is, om, als zich de gelegenheid maar eenigzins daartoe aanbiedt, de praauw op den wal te zetten en te verlaten, en van de lading alles met zich mede te nemen, wat in haast vervoerbaar is; hunnen vijand alsdan daar afwachtende, trachten zij dien alle mogelijke afbreuk te doen. Het is op grond hiervan, dat men hun op zee eene groote mate van lafhartigheid toekent, maar integendeel, aan den wal voor zeer strijdbaar houdt.

Benoorden het Laiwoeische rijk grenst, zoo
als

als reeds hierboven werd opgemerkt, onmiddellijk dat van Taboenkoe of Tamboektoe. Deszelfs grondgesteldheid is bergachtiger dan Laiwoei, bevat geene aanmerkelijke rivieren en is voor den landbouw niet zoo goed geschikt, hoewel dezelve er daarom niet verwaarloosd wordt. Dit volk bezit eene eigene, edoch met de Laiwoeische aanverwante taal; hun landaard en godsdienstige begrippen zijn verschillend met die hunner naburen; welk een en ander hen als zeer afzonderlijke stammen onderscheidt; zij zijn echter evenzeer het gebruik van het kopsnellen toegedaan, en schijnen elkander onderling de instandhouding van hetzelfde, als ware het, noodzakelijk te maken, en het is denkelijk dit, wat hen in gestadige twisten gewikkeld houdt.

De hoofdplaats van dit rijk, even als het land, tot hetwelk zij behoort, Taboenkoe of Tamboektoe geheeten, ligt ongeveer $2\frac{1}{2}^{\circ}$ Z. Breedte. Zij is eene aanzienlijke, dicht aan zee gelegene Negerij, die, grootendeels tegen het gebergte opgebouwd; van eene versterking is voorzien, welke, onder anderen, de vorstelijke woningen in zich bevat. Men drijft van dezelve eenen aanzienlijken handel langs de kust en de Bongaaische eilanden, hetwelk dezelve tot de belangrijkste stapelplaats voor den handel, in de golf van Tolo vormt. De voornaamste producten, die men er vindt, bestaan in tripang, karet en was,
wel-

welke jaarlijks eene menigte Makassaarsche en Boegineesche handelaren uitlokken, om die plaats te bezoeken. Hare reede wordt door eene lange, zich in de rigting der kust uitstrekkende zandbank gevormd, dewelke gedeeltelijk droog vallende, den vaartuigen voor de zuidoostewinden toereikende bescherming aanbiedt. De scheepvaart langs de kust wordt nogtans door vele ondiepten moeilijk gemaakt, zoodat het slechts aan de voor den handel belangrijke gesteldheid der plaats is toe te schrijven, dat dezelve door de handelaren geregeld bezocht wordt, als ook, doordien dezelve tot eene dier weinige punten behoort, waar zij steeds op toereikende bescherming, met betrekking tot hunne handels-ondernemingen, kunnen rekenen.

De Negerij Taboenkoe dient men als eene plaats te beschouwen, die aan zeevaart en handel haar bestaan te danken heeft; zij is de eenige van dien aard, onder alle de aan de kust of der eilanden in de bogt gelegene plaatsen; van hier hare overmagt op zee boven alle andere, aan de bogt liggende rijkjes of eilanden, en den uitgebreiden handel, in welken zij met vele derzelve betrokken is. Hare praauwen, meest allen zoogenaamde Korra Korra's, of wanneer zij tot de kleinere soort behooren, onder de benaming van Djerankans bekend, zijn smalle vaartuigen, op de wijze der Makassaarsche Pa-

de-

dewakangs gebouwd, daar derzelver planken met houten pinnen verbonden, doch zij aan weerskanten met uitleggers voorzien zijn; voorts zijn dezelve beter ingerigt om te roeijen, dan wel om te zeilen. Een zwerm dezer prauwen verzamelt langs die kusten en eilanden, waar zij hun gezag hebben weten te vestigen, de meergemelde producten, welke vervolgens naar de hoofdplaats gebracht, aan de Makassaarsche en Boegineesche handelaars, en somwijlen ook aan eenige Ternataansche, de eenige beschaafdere Indische stammen, die deze kusten en eilanden bezoeken, verpast worden. De Bongaaische eilanden komen, ten aanzien des handels, in de eerste plaats in aanmerking. Deze belangrijke eilanden-groep, onuitputbaar in de meestgezochte voortbrengselen, onthoudt in zich-zelve de middelen, om als eene bron van welvaart voor handel en scheepvaart te worden aangemerkt; en om daarvan de voldingendste bewijzen te geven, wordt er niets anders vereischt, dan een meer geregeld bestuur, hetwelk genoegzame bescherming waarborgt en daardoor de volksvljt weet te bevorderen.

Het is intusschen aan den handel, die van de hoofdplaats van oudsher gedreven is geworden, en aan het verkeer, hierdoor met vreemdelingen gehouden, toe te schrijven, dat de ingezetenen dier plaats de overige hunner landgenooten in
be-

beschaving vooruit zijn en, ten gevolge daarvan, een aanzienlijk overwigt op andere, de kusten van dien zeeboezem bewonende stammen, verkregen hebben; en ware het, dat onder het bedrijf, hetwelk aanleiding tot die meerdere ontwikkeling gaf, doelmatige verordeningen aan de bevolking eene betere leiding hadden kunnen geven, dan zekerlijk zoude haar toestand, zoowel met opzigt tot de middelen als tot de beschaving, een geheel ander aanzien verkregen hebben, dan nu de verwarde begrippen van Godsdienst en regeringsstelsel in staat zijn geweest, op den volksgeest te weeg te kunnen brengen. Persoonlijk belang, onder allerlei valsche begrippen, aan het vuistregt onder barbaren verbonden, verdringt er het algemeen welzijn en, door geene hoogere magt in bedwang gehouden, zien zij zich in staat gesteld, om de ondeugden eener losbandige levenswijze, aanhoudend bot te vieren en op hunnen rampzaligen weg te blijven voortwandelen; een weg, die, hoezeer sedert lang door hen ingeslagen, aanvankelijk slechts in staat was om onder hunne onmagtigere naburen, indien zulks met hun belang overeenkwam, schrik en verwoesting te verspreiden; maar eindelijk in later' tijd, begunstigd door de omstandigheden, die toevalligerwijze daartoe bijdroegen, de middelen aan de hand gaf, hunnen werkkring verder uit te breiden en ook voor meer verwij-

wijderde volksstammen, en voor den handel in 't algemeen, verderfelijk te maken.

Het rijk van Taboenkoe verstrekt sedert geruimen tijd tot toevlugtsoord aan allerlei kwaadwillig volk, hetwelk, om een bestaan te zoeken, zich op zeeroof toelegt; en hoezeer de hoofdplaats zelve, hun eigenlijk niet tot vaste verblijfplaats verstrekt, zoo is het toch met de toestemming van vele der voornaamste hoofden, dat zij op andere plaatsen in het rijk niet alleen geduld worden, maar zelfs bescherming genieten en aanhang vinden.

Het rijk is in verscheidene Districten verdeeld, die, hoezeer ieder in het bijzonder door hunne eigene hoofden bestierd, aan het onbepaald oppergezag van den Radja van Taboenkoe zijn onderworpen. Deszelfs gebied naar de zijde van het Laiwoeische rijk, strekte eertijds niet verder dan tot Labotta, maar langzamerhand heeft het deszelfs gezag over eenige der strandprovincien meer en meer weten uit te breiden, en thans zelfs is het gebied van Lasolo aan hetzelfde onderworpen.

De kroon is voor beide seksen erfelijk en het opperste gezag met onbepaalde magt voorzien; de onderdanen worden als eigendom der kroon beschouwd, over welken het regerend hoofd naar welgevallen kan beschikken. Op de hoofdplaats en, hier en daar op andere deelen der kust, heeft

heeft het Mahomedaansche geloof eenigen ingang onder de bevolking gevonden, maar grootendeels is dezelve het heidendom toegedaan; intusschen, welke leer of godsdienstige begrippen ook omhelzende, zoo is het er verre van daan, dat deze, evenmin als de meerdere beschaving, waardoor zich de bewoners der hoofdplaats onderscheiden, in staat heeft kunnen zijn, om hen van hunne afschuwelijke gebruiken, die aan de wijze, waarop het heidendom door hen bediend wordt, zijn verbonden, af te brengen; zoodat nog heden-daags het kopsnellen ook bij hen, onder al deszelfs afgrijpselijkenheden, even sterk als eertijds, in zwang blijft. De eigenlijke oorzaak van dat zonderlinge gebruik, schijnt schier dezelfde als die der inboorlingen van Laiwoei te zijn; dan, in de uitvoering bestaat in zooverre onderscheid, dat, terwijl de inboorling van Laiwoei zich zooveel mogelijk ter sluip en steelswijze, van een slagtoffer tracht meester te maken, deze met magt van prauwen en op de luidruchtigste wijze zich van huis begeven, en liever met geweld dan door list, zich van de voorwerpen van hunnen verfoeijelijken bloeddorst trachten te voorzien. Het is daarbij, in onderscheiding der bewoners van Laiwoei, alwaar dezelve minder algemeen is, eene vaste gewoonte, nimmer zonder van eenen witten hoofddoek, het teeken des rouws, voorzien te zijn, ter bereiking van hun oogmerk,

uit

uit te gaan. Eerst dan, wanneer hun een ongelukkige in handen is gevallen, worden alle deze doeken der deelhebbenden bij het onthoofde lijk achter gelaten, van welk oogenblik af aan, hun rouwtijd verstreken is, en zij ook weder, even als de Torilakis (naam, waaronder de inboorlingen van Laiwoei algemeen bekend staan), rijst mogen eten, hetwelk hun gedurende dien rouwtijd volstrekt verboden is. Deze hoofden, ter wier verkrijging, even als bij hunne naburen, noch ouderdom, noch kunne wordt gespaard, worden voorts in zegepraal huiswaarts gebragt en geven alsdan aanleiding tot vreugdedagen, tot dat de schedels in den tempel, aan hunnen God gewijd, zijn overgebragt en aldaar bewaard worden.

Men beweert algemeen, dat in sommige der binnendistricten, nog hedendaags menscheneters worden aangetroffen; en het is opmerkenswaardig, dat onder die stammen, even als bij de Dajakkers, die de oevers der aanzienlijke rivier van Kotti, Borneo's oostkust bewonen, de vingers voor het smakelijkste deel van het lichaam zouden gehouden worden.

De opperheerschappij van Taboenkoe strekt zich van den vasten wal van Celebes, tot in het diepste gedeelte der bogt van Tolo uit. Men vindt aldaar, op deszelfs zuidzijde, het rijkje Tomaikie, een land, dat weinig bezocht wordt,
doch

doch echter, naar de berigten te oordeelen, die ik in staat ben geweest, nopens de gesteldheid van hetzelfde in te winnen, voor geen der anderen van het schiereiland, in goede hoedanigheden behoeft onder te doen. Hetzelfde levert veel ijzer en pamor, hetwelk door de inboorlingen zelve tot zeer sierlijke wapenen en andere, voor hunne behoefte benoodigde ijzerwerken versmeed wordt; ook stofgoud en was; terwijl het, daar de landbouw er algemeen en met goed gevolg gedreven wordt, overvloed van levensmiddelen oplevert. Men zegt, dat niet ver van den bodem der golf, welke bij de inlanders den naam van Tomaikie draagt (zijnde die van Tolo hun geheel onbekend), een groot meer van zoet water gevonden wordt, hetwelk aanmerkelijk boven de oppervlakte der zee moet gelegen zijn. Slechts op sommige plaatsen heeft men met de inboorlingen van dat land, die tot de onbeschaafde van het schiereiland behooren gerekend te worden, verkêr kunnen krijgen. Men onderscheidt dienaangaande voornamelijk twee plaatsen, Losernaré en Tomori, beide aan rivieren gelegen, maar die thans den zeeroovers, uit het oostelijk gedeelte van den Archipel herkomstig, tot oponthoud verstrekken, welke onder den algemeenen naam van Tobellozeeroovers begrepen kunnen worden.

Hoezeer het volk van Taboenkoe veel op de
ci-

eilanden van de golf van Tolo handelt, en zich over vele derzelven en bijzonder over de Bongaaische eilanden, de opperheerschappij aanmatigt, zoo dienen deze laatste nogtans, van vroegere tijden reeds, als eene onderhoorigheid van het magtigere Ternate aangemerkt te worden. Er bevindt zich dan ook op dezelve een Ternaataansche gezaghebber, die op het voornaamste eiland dezer groep, Bongaai genaamd, deszelfs verblijf houdt.

Ook over het zuidelijker gelegene eiland Manoei (Waxway) oefent Taboenkoe gezag uit, hoezeer Lakina Koenawie beweert, vroeger steeds onder Laiwoei behoord te hebben. Dit eiland is middelmatig hoog en rijst steil uit de diepte op, zoo dat het niet beter, dan als eene groote vruchtbare rots kan voorgesteld worden, die nergens voor schepen, zelfs niet eens voor prauwen, eene ankerplaats aanbiedt. Het eiland met kleine prauwtjes bereikende, is men genoodzaakt, dezelve dadelijk op het strand te halen.

Men vindt op het eiland geene riviértjes; desniettegenstaande heeft men er geen gebrek aan drinkwater, daar men hier en daar, in de rotsholen, kommen van zoet water aantreft; terwijl daarenboven op die plaatsen aan het strand, waar de grondsgesteldheid het graven van kleine putjes toelaat, goed drinkwater gevonden wordt.

De

De bevolking, die in naam het Mahomedaansche geloof belijdt, is niet talrijk. Het is zeer waarschijnlijk, dat die oorspronkelijk van de Celebesche kust herkomstig is, daar de taal eene zuster der talen is, die op de nabij liggende Celebesche kust gesproken worden; ook heeft de bevolking vele eigenschappen met deze kustbewoners gemeen. De eilanders vinden grootendeels hun bestaan in den landbouw en in het bouwen van prauwen, waartoe het katondinghout gebruikt wordt, hetwelk op dit eiland van bijzondere goede hoedanigheid is; die prauwen worden aan het volk van Taboenkoe en den Orang Badjos verkocht.

Men vindt op dit eiland drie Negerijen, met name Tawalagading, met ongeveer zestig huizen, Torokoenoë, met ongeveer dertig huizen, en Rampa met nagenoeg vijftien huizen; dezelve liggen midden op het eiland en worden ieder door bijzondere hoofden bestierd, komende echter die van Tawalagading, Lapamaraka genaamd, het meeste in aanmerking. Hoezeer de inboorlingen zich, even als meest alle andere eilanders of kustbewoners dezer bogt, op het zoeken naar Tripang en het vangen van de Karetschildpad toeleggen, en derhalve ter uitoefening van dit bedrijf, zich ook wel naar de vaste kust van Celebes en naar de naburige eilandjes en droogten begeven, de eenige beweegreden, die hen

H

hun

hun eiland doet verlaten, zoo zijn ze geenszins als zeevarende lieden te beschouwen. Opmerkenswaardig is het, dat noch onder hen, noch onder andere eilanders der bogt van Tolo, het kopsnellen in zwang is.

Van meer aanbelang, dan het zoo even verhandeld eiland Manoei, is het, een weinig bezuiden hetzelfde gelegen, grootere en vruchtbare eiland Wowonie. Hetzelfde is bergachtig, in alle rigtingen naar de zeezijde afloopende, wordt door een aantal riviertjes wel bewaterd en was eertijds door een landbouwend volk bewoond. Aanhoudende invallen der Tobello-zeeroovers, hebben de bevolking sedert de laatste vijftien jaren van daar verjaagd, welke grootendeels naar de nabij liggende Celebesche kust geweken, en thans veelal op onderscheidene punten in het Laiwoeische rijk gevestigd is. Men beweert algemeen, dat hetzelfde thans geheel ontvolkt is; dan, het eiland op vele plaatsen in persoon bezocht hebbende, heb ik er de sporen van het aanzijn van menschen gevonden, die zich derhalve sedert dien tijd, voor zoo veel er op het eiland achter zijn gebleven, niet meer schijnen te vertoonen, maar zich van het strand verwijderd te houden. De zeeroovers bezoeken dit eiland hedendaags nog zeer dikwijls; de kusten worden door de Orang Badjos ook vlijtig aangedaan, maar overigens wordt er hoegenaamd geene partij van hetzelfde-

zelve getrokken, en betwist zich geene der nabij liggende magtigere rijkjes, het bezit van hetzelfde. De uitgewekene bevolking, door taal, zeden en gebruiken, weinig van die der Laiwoeische onderscheiden zijnde, zoo dient het eiland als eene onderhoorigheid van Laiwoei te worden aangemerkt.

Ofschoon het alzoo niet te ontkennen is, dat Taboenkoe, ook buiten deszelfs gebied, veel gezag en invloed heeft, zoo is zulks echter meerder toe te schrijven aan de vredelievende gezindheid dier onderscheidene kleine stammen, waarmede het in aanraking is gekomen, en die zich liever aan de voldoening eener schatting onderwerpen, dan zich in oorlogstwisten in te wikkelen, — dan wel, dat men er een bewijs in te zoeken zoude hebben van krigsbeleid en overmagt. Het volk van Taboenkoe mag, door deszelfs, met sluwheid gepaarden, woesten aard, eenen oogenblikkelijken indruk onder zijne vijanden te weeg brengen, maar dapper is het niet. Men bemerkt dit al spoedig, wanneer men hen leert kennen; zij zullen liever wederkeerig voor magtigere stammen, alle aanleiding tot ongenoegen zorgvuldig vermijden, of wanneer het onverhoopt tot dadelijkheden gekomen is, bij tijds zich aan dienstpligten onderwerpen, dan de kans van eenen gewaagden oorlog te loopen.

Het is zonder twijfel hieraan toe te schrijven,

H *

dat

dat dit rijk, in weerwil van deszelfs veroveringen en ontwikkelden toestand, tot dus verre op geen hooger standpunt van onafhankelijkheid is gekomen, en thans zelfs de heerschappij van Ternate over zich heeft erkend, hetwelk Taboenkoe sedert eene, in 1826, naar deszelfs hoofdplaats gerigte, en door het Gouvernement ondersteunde expeditie, ook tot eene zekere jaarlijksche schatting heeft weten te dwingen; terwijl er van dat tijdstip af aan, even als te Bongaai, een Ternataansche Oetoessar of Gezaghebber is, die in naam van het Gouvernement, maar ten voordeele van den Sultan van Ternate of zijne gemagtigden, een toeziend oog in de landszaken houdt. Het is intusschen geenszins de vrees voor Ternate, die dit volk in bedwang houdt, maar alleen uit overtuiging van de alles omvattende magt van het Nederlandsche Gouvernement, met hetwelk zij zeer wel schijnen te weten, dat Ternate in naauwe betrekking is, dat zij zich de opgelegde lasten geduldig laten welgevalen. De overheersching van Ternate dus, sedert dien tijd, aldaar op vaster voet gekomen zijnde, zoo dient dat land thans als eene onderhoorigheid van Ternate te worden aangemerkt.

Mogt het tot dus verre verhandelde, al is het dan ook slechts eene oppervlakkige kennis der gesteldheid van het zuidoostelijk schiereiland gegeven hebben, en in staat zijn geweest, een' blik

in

in de toekomst, wegens het gewigt aan dat gedeelte van Celebes verbonden, van deszelfs bezitters te hebben kunnen vestigen; niet minder verdient het de aandacht, dat het aan de rijke gesteldheid der, het schiereiland omspoelende zee, begunstigd door eene menigte van eilandjes en ondiepten, waardoor het uit dezelve te trekken voordeel met weinige moeite en inspanning kan gepaard gaan, is toe te schrijven, dat deze kust voor vele harer bewoners niet alleen, maar ook voor meer afgelegene volksstammen, eene rijke bron van welvaart aanbiedt, en onder anderen steeds een' zwerm van prauwen, der nu nader te vermeldene Orang Badjos, in hare nabijheid houdt en dierhalve, ook uit een commercieel oogpunt beschouwd, onze bijzondere opmerking verdient te vestigen. Laatstgenoemden zijn een volk, dat zijn geheel bestaan op zee vindt, Hetzelve is over vele deelen van dezen wijduitgestrekten archipel verspreid. Op de noordwestkust van Borneo en in de westelijker gelegene eilanden, zoo als die van Ligan en meer andere, treft men een zoodanig volk onder de benaming van Orang Raija aan; op het eiland Billiton houdt zich een stam op, onder de benaming van Orang Seka; het eiland Poeloe Laout, op Borneo's zuidoostkust, wordt dikwijls bezocht door een soortgelijk volk, bekend onder den naam van Orang Djohor: het zijn echter degenen, welke
 op

op vele plaatsen van Borneo's oostkust, op de kusten en eilanden van Celebes, op de Suma-napsche eilanden, op de kusten van Sumbawa en nabij liggende eilanden, en op de eilanden van Bonerate en Saleijer zich ophouden, die door de Boeginezen met de benaming van Orang Badjos (waarschijnlijk van het Boegineesche woord wadjo wadjo, beteekenendeschaduw, herkomstig), door de Makassaren Tau-ri-djene (waterlieden), door de Maleijers en Jayanen Orang kambang (drijvende lieden) bestempeld worden; een stam, die hoezeer door taal, godsdienstige begrippen en geaardheid onderscheiden, en uit dien hoofde uit verschillende stammen schijnt zamengesteld te zijn, desniettemin vele kenteekenen draagt van vroeger tot een en hetzelfde volk behoord te hebben. Deze laatsten zijn eigenlijk degenen, die zich, behalve op de vischvangst, ook op het vangen van karetschildpad, tripang en meer andere producten der zee toeleggen, terwijl de eerstgenoemde stammen zich veelal enkel en alleen met de vischvangst generen.

Hoezeer mij niet in staat gevoelende om, ten aanzien der eerstgenoemden, wijdloopige berigten te geven en uit dien hoofde, liever in geene nadere beschrijving van dezelve willende treden, daar die alleen op ingewonnen berigten en gissingen gegrond zoude zijn, haal ik aan gaande die stammen alleenlijk aan, dat zij allen
hoofd-

hoofdzakelijk hun bestaan in de vischvangst vinden; daarbij ook wel andere producten der zee, vooral tripang en karet verzamelen; door taal, godsdienst en zeden onderling verschillen; veelal kwaadaardig en te mistrouwen zijn; ten deele het Mahomedaansche geloof hebben aangenomen, en in beschaving nog zeer ten achteren liggen.

Alzoo liever tot de beschrijving der laatstgenoemde overgaande, merk ik vooreerst aan: dat dezelve zich onderling eigenaardig laten onderscheiden in aan den wal wonende Orang Badjos en in rondzwerfende Orang Badjos. Tot eerstgenoemden worden gerekend te behooren, dezulken, die zich aan den wal hebben neêrgezet en zich meer bijzonder onder bescherming hebben gesteld van het land, waar zij zich gevestigd hebben. Zoodanige Orang Badjos wonen alsdan in negerijen aan het strand; hebben zich meer met het volk, waaronder zij verkeerden, vermengd; deszelfs Godsdienst en vele gewoonten opgevolgd, en zijn meer afhankelijk van het bestuur, onder welks bescherming zij zich bevinden. Volgens het bij hen bestaande gebruik begeven zich vrouwen en kinderen nimmer naar zee; wanneer zij tot de vangst gereed zijn, verlaten zij vlootsgewijze hunne haardsteden, onder de leiding hunner hoofden. De vaartuigen, door hen gebezigd, zijn padewakangs van 10 à 15 kooyangs

kooyangs grootte, geschikt om een aantal ligte kano's te kunnen laden, ten einde, bij behoudene aankomst tēr bestemde plaatse, naar de bewuste voortbrengselen te kunnen zoeken. Ruim twee honderd huisgezinnen dezer Orang Badjos zijn, onder anderen, in het ter westkust van Celebes gelegene gebied van Mandhar gevestigd, alsmede een schier even groot aantal op het nabij Makassar gelegene eilandje Koeding Aring, met de eilandjes Groot- en Klein-Barang er onder begrepen, en het zijn deze, die vooral de kunst verstaan om de Tripang behoorlijk te bereiden, en in den handel, die bij de Sinezen onder den naam van Koenling (van Koeding Aring) bekend is, de beste soorten opleveren, die in Sina worden ingevoerd.

Onder laatstgenoemde, of de zoogenaamde rondzwervende Orang Badjos, behooren dezulken, die geene vaste woonplaatsen hebben, maar in lichtere vaartuigen, padawakangs of zoogenaamde soppé's, zelden de grootte van 7 à 8 kooyangs te boven gaande, zich, dan hier, dan daar, ten gerieve hunner kostwinning ophouden: desniettemin vestigen ook dezen zich gaarne op zoodanigen voet, dat zij, van huis gaande, de overtuiging met zich kunnen dragen, dat hunne achtergelatene vrouwen en kinderen bescherming genieten; en wel vooral, sedert de onveiligheid op zee, in den loop der laatste jaren zoo zeer

is

is toegenomen. Hun aantal zal, bij elkander genomen, ongeveer 6 à 700 praauwen, of huisgezinnen bedragen, bevattende doorgaans iedere praauw een huisgezin. Deze, veelal nog het heidendom aanklevende, hebben steeds vrouwen en kinderen aan boord, onderhouden hunne eigene wetten en bestuur, hebben zich nimmer met vreemde stammen vermengd en leven meer onafhankelijk. In het algemeen genomen, zijn het werkzame, openhartige en eerlijke menschen, onderscheiden zich de rondzwervende vooral door goedaardigheid, maar tevens ook door grootere vreesachtigheid. Dit is spoedig merkbaar in hunnen omgang met vreemde, hen in beschaving vooruit zijnde stammen, die, wanneer zij zich met hen op eenen voortdurenden vriendschappelijken voet van handel willen stellen, hen wederkeerig tot een minzaam verkeer geneigd vinden. Zij leven onderling, onder het bestuur hunner hoofden, verdraagzaam; diefstallen of moorddadige aanvallen hebben zelden onder hen plaats, maar zoo die geschieden, waartoe enkele hartsogten wel eens aanleiding kunnen geven, dan worden dezelve meestal met geldboeten, ter bevrediging van de bloedverwanten der beleedigde partij, afgemaakt.

Het is den Orang Badjos niet geoorloofd, meer dan eene vrouw te nemen, eene instelling, die zeer stipt door hen wordt nagekomen. De huwelij-

lijken worden, zonder het meisje daarin te kennen, onder wederzijdsch goedvinden der ouders gesloten. Naarmate van den stand van het meisje wordt de bruidschat bepaald; dezelve wordt soms in geld, maar meest in goederen voldaan, die met onmatige verhooging boven den marktprijs in rekening mogen worden gebragt; enkel en alleen om den bruidegom de middelen ter voldoening van denzelven gemakkelijk te maken. Vroegtijdig reeds worden de kinderen tot het werkzame leven opgeleid, tot dien arbeid, waarin zij eenmaal hun bestaan moeten vinden, en zoo- dra zij slechts de kracht hebben, om den ligten pagaaijen te kunnen tillen, ziet men hen, meisjes zoo wel als jongens, in kleine ligte kano's, zich op het water, rondom hunne prauwen vermaken of zich in het zwemmen oefenen; zijn zij zulks moede, dan zoeken zij afleiding in het werpen van ligte harpoenen van riet, naar allerlei voorwerpen, waartoe, om hunne jeugdige verbeelding te streelen, meestentijds allerhanden nagemaakte zeedieren, zoo als schildpadden, vischen enz., uitgekozen worden, of andere spelen, allen ingerigt om het ligchaam te oefenen. Bij geen en Indischen volkssam bespeurt men die dartelheid onder de kinderen, welke onder die der Orang Badjos heerschende is. Reeds vroegtijdig trekt men wezentlijke dienst van hen; het is geene zeldzaamheid, hunne Soppé Lambara's (al-

(aldus genaamd in onderscheiding der Soppé's Roema, wordende onder gene, kleine ligte zeilvaartuigen verstaan), in welke zich twee personen tot het vangen van schildpadden of visch, of tot het bijeenzoeken van Tripang, van het boord der prauwen begeven op de ondiepten, ter uitoefening van hun bedrijf aan te treffen, van welke de eene een kind is van zes à acht jaren. Het vangen van visch en vooral van den schildpad, hetwelk geschiedt door opzettelijk daartoe vervaardigde netten, door de werpspies en den zoogenaamden Ladoeng, bestaande in een, aan eene lijn verbonden lood, ter zwaarte van 15 à 20 oude ponden, met eene ijzeren punt van eenen weerhaak voorzien, is bijzonder het werk der mannen, dewijl dit handigheid en een' sterker' arm vordert, dan waarmede de teedere sekse gewoonlijk bedeed is; de vrouwen daarentegen bevljtigen zich alsdan met het bijeenzoeken van Tripang in de nabijheid van de plaats, die men tot tijdelijke berging der prauwen heeft uitgekozen.

De geneeskunst is onder hen nog zeer ten achteren; zij hebben onder zich zoogenaamde Sauroe's, tot dewelke zij bij ongesteldheid al spoedig hunne toevlugt nemen. De meeste ziekten worden echter, vooral wanneer die van ernstigen aard zijn, niet door middel van medicamenten genezen; in zoodanig geval neemt men

zijne toevlugt tot wigchelarij, begrijpende men, den boozen geest, dien men zich voorstelt, hier of daar in de nabijheid zich op te houden, door het aanbieden van offeranden te moeten bevredigen.

Gedurende mijn laatste verblijf in de baai van Kendari, gebeurde het, dat een kind, voor mijne woning spelende, plotseling ziek werd. Al de middelen, die men tot de herstelling van hetzelfde aanwendde, waren vruchteloos; de toestand van het kind verergerde van dag tot dag. Daar zijne naaste bloedverwanten rondom den voet woonden eener kleine verhevene landpunt, op welke mijne woning is opgerigt, trof het uithangen van vlaggen, het aanhoudend gezang, met het gebons van den Genrang of inlandsche trommel en van den Gong gepaard, weldra mijne aandacht, en ik bemerkte spoedig, dat aan boord van eene der naastbij liggende prauwen eene bijzondere plegtigheid werd uitgeoefend, en dat alle deze ceremonien alleen dienden om der wigchelarij eenen uiterlijken praal bij te zetten. Ik vernam dan ook, dat al die beweging geen ander oogmerk had, dan om den onzichtbaren geest, door hen Dewa genaamd, om de herstelling van eenen zieke aan te roepen.

In den achtermiddag van zekeren dag, wanneer het aantal Orang Badjos ter bijwoning dier plegtigheid merkelyk was toegenomen, zag men de-

dezelve, onder het lossen van eenige schoten uit Lilla's, de praauw verlaten en zich naar den wal begeven. Ongeveer 25 hunner, zoo mannen als vrouwen en kinderen, zag men nu zeer statig, in hunne beste kleederen uitgedost, onder een aanhoudend gezang en het geraas der bovengemelde instrumenten, zich naar eenen ouden grooten Mangaboom rigten, naast welken mijne woning staat. Eene oude vrouw, in mannelijk gewaad gekleed en met eene kris gewapend, opende den optogt; onmiddellijk achter haar volgden degenen, die met het dragen der wierookpotten en der bestanddeelen, waaruit de offerande was zamengesteld, belast waren; de geraasmakende muzijk-instrumenten sloten den trein, en zóó bereikte men den genoemden boom, alwaar, nadat men den voet van deszelfs stam met een stuk grof wit lijnwaad omhangen had, de offeranden, uit verschillend gekleurde rijst, visch en kip, alsmede uit sirie te zamengestelde eetwaren bestaande, onder bewierooking werden neêrgezet; voorts werd er eene mat gespreid, waarop de oude vrouw plaats nam, terwijl het overige gezelschap zich op de hurken, in halven cirkel om den voet van den boom schaarde. Er werd nu een tijdlang door de vrouwen, die de ceremonie bijwoonden, gezongen; daarna stonden allen op; de oude vrouw (Ma Sauroe), die aanhoudend met rijstkorrels werd bestrooid, liet
 nu

nu een hoen los, naderde inmiddels den boom, besmeerde deszelfs stam met olie, die zij bij zich droeg, trok vervolgens hare kris en begon op inlandsche wijze te dansen, zettende, onder onophoudelijk zingen en het geraas der muziek, de kris op hare borst, als wilde zij zich doorsteken; ten laatste geraakte een man, met eene piek gewapend, doch overigens door niets uitstekends van de andere deelhebbende onderscheiden, mede aan het dansen; en hiermede nam de plegtigheid aan den boom, na ruim een half uur geduurd te hebben, een einde, en trok de optogt, met achterlating van al de medegebragte en bij den boom uitgestalde eetwaren, weder statig en langzaam naar den waterkant en het boord der Soppé's, welke men, om plaats te winnen, twee aan twee met elkander verbonden had, en begaf zich naar het boord der prauwen terug, alwaar de plegtigheid een begin had genomen. De prauw, waarin zich het zieke kind bevond, bereikt hebbende, vertoefde de optogt korten tijd aldaar, roeide vervolgens tot op eenigen afstand, onder aanhoudend geraas, gedans en muziek weder van boord en ten laatste nogmaals naar hetzelfde terugkeerende, werd er driemaal om de prauw heen geroeid, terwijl er tevens driemaal van de Soppé's en de prauw geschoten werd, en daarmede liep de plegtigheid af. Dezelve had de navolgende beduidenis:

Het

Het kind, plotselijk ziek geworden zijnde en geene aangebragte middelen werking hebbende gedaan, zoo begreep men, dat er eene boven-natuurlijke omstandigheid moest hebben plaats gevonden, om die ongesteldheid te hebben kunnen veroorzaken, en dat dus ergens een booze geest moest huisvesten, die een gedeelte van de ziel van dat kind, had tot zich genomen. Daar het kind voor mijne woning spelende, was ziek geworden, zoo begreep men, na rijpe overweging, dat die booze geest nergens anders deszelfs verblijf kon hebben, dan in den bewusten, hoo-gen, van ouderdom half uitgeteerden boom; en, om nu het ontnomen gedeelte der ziel weder aan het kind terug te bezorgen, hield men, op de hierboven beschrevene wijze, op de terug-gave van hetzelfde, bij den boozen geest aan. — Men wil, dat de bediening van het heidendom onder de Orang Badjos, weder sterker in zwang is gekomen, sedert het uitbarsten der Cholera onder hen. Opmerkenswaardig is het, dat die ziekte eerst in 1828 te Kendari, om welken tijd aldaar een groot aantal menschen gevestigd waren, woedde; dezelve barstte kort daarna te Boeton uit, echter in minder hevigen graad.

Ook bij andere gelegenheden worden heiden-sche instellingen, waaruit men zich een denk-beeld kan voorstellen der verwarde begrippen, onder welke het Opperwezen bij hen gediend wordt,

wordt, opgevolgd; zoo wordt er, om eene goede vangst af te smeeken, aan de zee geofferd; ook geschiedt dit ten aanzien van klippen, eilandjes, landpunten enz.; zelfs diegenen onder hen, welke zich Mahomedanen gelooven te zijn, hebben zich nog niet van die heidensche begrippen ontdaan. Priesters, om onder hen de leer van MAHOMED te verspreiden, vindt men weinig, en die er zijn, behooren nimmer tot den stam der Orang Badjos zelve. De levenswijze, die dit volk is toege-
daan, levert moeilijkheden op, om hieraan bevorderlijk te zijn; de onthoudingen, bij voorbeeld, die de wet van MAHOMED voorschrijft, omtrent het eten van den schildpad, het gebruik van sterken drank en diergelijken, zouden voor dat zeevolk een gemis zijn, waaraan hetzelfde zich niet wel zal kunnen onderwerpen; het gebruik van sterken drank, vooral van den arak-anis, die te Batavia gestookt wordt, is algemeen onder hen in zwang; het onmatig gebruik, dat beide seksen van denzelven maken, is hun zelfs als eene groote ondeugd ten laste te leggen. De dienst der Priesters wordt veelal ingeroepen, wanneer die toevalligerwijze met handelaren onder hen verschijnen, of bijaldien men in de nabijheid der plaatsen komt, waar die aanwezig zijn; zoodat die Priesters, welke met hen omzwerven, niet dan tot het verrigten van onvermijdelijke bedieningen, zoo als, bij voorbeeld, het

het ter aarde bestellen hunner dooden, geroepen worden.

Aangaande den oorsprong van dat visschersvolk, kan men niet anders, dan tot gissingen zijne toevlugt nemen. Welke moeite ik mij ook gegeven heb, om eenige geloofwaardige berigten dienaangaande in te winnen, heb ik die nimmer zoo voldoende kunnen erlangen, om met genoegzame zekerheid tot dat tijdstip te kunnen besluiten. Naar hunne lichamelijke gesteldheid en gelaatstrekken behooren zij tot het Maleitsche menschenras; maar, of eenmaal, in vroegeren tijd, al de onderscheidene stammen een zelfstandig volk hebben uitgemaakt, laat zich moeilijk beslissen. Eene vergelijking hunner onderscheidene talen vooral, zoude dienaangaande veel licht kunnen verspreiden. Er bestaat intusschen veel waarschijnlijkheid, dat diegenen, welke tot den stam der Orang Badjos kunnen gerekend worden te behooren, zich vroeger vooral in het Makassaarsche rijk moeten hebben opgehouden. Ten aanzien dezer gissing wordt zekere, vrij aanzienlijke, digt bij Goa gelegene negerij Tidoeng genoemd, hoezeer er geene sporen meer te vinden zijn, dat dit oord hun eenmaal tot verblijf verstrekte. Het is alleenlijk bij wijze van overlevering, dat zij zelven beweren, vroeger daar gevestigd te zijn geweest, om welke reden zij zich ook wel Orang Badjos van Tidoeng noemen.

Hunne taal, dit bekennen zij zelve, wordt naar hun weten, nergens aan den wal gesproken, en er worden zelfs geene sporen gevonden, dat die vroeger eenmaal hier of daar in gebruik is geweest, niet tegenstaande zij de blijken draagt, tot eene, vroeger hier bestaan hebbende, wellicht over dezen archipel verspreid geweest zijnde taal, de zoogenaamde, thans verloren geraakte Polyneesche, behoord te hebben.

Aannemelijk komt het mij voor, dat velen hunner, langen tijd te Tidoeng of daaromstreeks hun verblijf zullen gehad hebben: eene geriefelijk voor hen gelegene plaats, wegens de nabijheid der handeldrijvende Makassaren, aan welke hunne producten verkocht en door deze naar den westelijken archipel vervoerd werden. De val van dit eertijds magtige rijk en de invloed, dien dezelve noodzakelijk op hunnen handel moet hebben te weeg gebragt, zal zeer zeker ook in de gevolgen allernadeeligst op de Orang Badjos hebben gewerkt, en hoogst waarschijnlijk veel tot derzelver verstrooiing hebben bijgedragen; terwijl Boni, in magt toenemende naar mate Makassar verzwakte, en aangespoord door het voordeel, dat er aan verbonden was, om zich dat volk ten nutte te maken, hetzelfde door middel van zijnen invloed, gedeeltelijk weder hereenigde, en hun in het hart des lands eene verblijfplaats aanbood; en van hier, dat de digt aan het strand, niet

niet ver van de hoofdplaats verwijderd liggende negerij Badjoa (naam, ontleend van het volk, dat dezelve stichtte), sedert dien tijd de voornaamste Bonische handelplaats werd.

Tot op den huidigen dag achten zij zich nog, wanneer zij niet in Gouvernements-landen gezeten zijn, onderdanen van Goa of Boni. Dege-
nen, die in de Sumanapsche of, zoo als de Makassaren zeggen, Kangiangsche eilanden onder den naam van Sadoelangs bekend zijn, alsmede die, welke in de straat van Makassar zich op-
houden, erkennen den Radja Goa als bescherm-
heer, terwijl de elders rondzwervende en tot dien stam behorende, veelal zich als onderdanen van Boni willen beschouwd hebben. Men vindt thans nog hoofden onder hen, door Boni aange-
steld, onder de benaming van Lolo, Glarang, Poengawa en Kapitein; maar, thans grootendeels ook uit dat land geweken en hier en daar ver-
strooid zijnde, zoo zijn het tegenswoordig de hoofden, door hen zelven, zonder tusschenkomst van Boni gekozen, aan welke zij zich grootendeels houden. Men kiest dezelve bij erfop-
volging uit diegenen hunner, welke hiertoe wegens geboorte aanspraak hebben, onder de benamingen van Lolo, Glarang of Poengawa, in de wandeling veeltijds onder den, bij hen ge-
eerbiedigden eeretitel, Orang Toewa vervat.

Hoezeer deze hoofden over 't algemeen eenige

weinige voordeelen genieten, zoo als bij gelegenheid van het voltrekken van huwelijken, het afmaken van twisten enz., zijn deze echter zeer onbeduidend en moeten die betrekkingen derhalve meer als eertitels, dan wel als winstgevende beschouwd worden.

In de bogt van Tolo is dit volk mede sinds lang omzwervende; vooral vond men hetzelfde op zekeren voet gevestigd te Taboenkoe en op sommige plaatsen in de Bongaaische eilanden; het was althans daar, dat men hen na iedere vischvangst vereenigd vond, en hoezeer de Laiwoeische kust vlijtig door hen bezocht werd, is het toch niet bekend, dat zij zich daar ooit langen tijd ophielden, maar, zoodra zij zich van de gezochte benoodigdheden hadden voorzien, zich telkens weder van dezelve verwijderden.

Er is hierboven reeds opgemerkt, dat de baai van Kendari ten aanzien dezer kust vooral in aanmerking kwam, uit hoofde der uitstekende eigenschappen, die dat oord voor hen opleverde; want dáár, in de veiligste haven, die men zich bedenken kan, zagen zij zich in staat gesteld, alle benoodigdheden te verkrijgen en in al hunne behoeften te voorzien, zoowel wat betrof het aanschaffen van prauwen en alles, wat tot de uitrusting van dezelve betrekking heeft, als ook hetgene hunne levensmiddelen aanging, welke zij op de goedkoopste wijze konden bekomen.

Se-

Sedert de laatste tijden heeft evenwel die plaats meer opgang gemaakt, dan immer te voren. Een zamenloop van toevallige omstandigheden, die gunstig hiertoe hebben medegewerkt, waren in staat om dezelve, in den loop van eenige weinige jaren, niet alleen tot de stapelplaats der meest gezochte Indische producten in de golf van Tolo, maar welligt van den geheelen oostelijken archipel te vormen. De onberekenbare voorspoed, dat oord ten deel gevallen, bleef intusschen niet onopgemerkt, en scheen de eerste oorzaak te moeten worden, waardoor hetzelfde uit den nacht, waarin het bedolven was, aan het daglicht wierd blootgesteld. Aan eene korte aanwijzing van de toedragt der zaken, die zulks bewerkt hebben, met bijvoeging van eenige daartoe betrekkelijke bijzonderheden, vermeen ik hier gevoegelijk eene kleine plaats te mogen inruimen.

Zeker woelziek Bonisch Prins, AROE BAKOE geheeten, zich de ongenade van zijnen vorst op den hals gehaald hebbende en, uit dien hoofde, reeds vroegtijdig uit zijn vaderland geweken, bezocht, door het toeval geleid, de Laiwoeische kust; en, het rondzwerven moede, vestigde hij zich aan de rivier van Sampara, in het aangrenzende gebied van Loepo Loepo. Na een aantal jaren aldaar te hebben doorgebracht, verliet hij eindelijk die plaats en begaf zich naar het eiland

Moe-

Moena, alwaar hem, door een huwelijk met eene Prinses van Tioro, het bestuur van dat District in handen viel. Alhoewel gedurende eene reeks van jaren in ongestoorde rust aldaar gevestigd geweest zijnde, werd hij eindelijk door Makassarsche rustverstoorders, aan wier hoofd zekere SARIB ALIE zich bevond (in de wandeling TOEWANNA I DONDANG genaamd, geboortig van Labakang [residentie Maros], maar woonachtig in de, aan de rivier Tjuoan gelegene negerij Jong-Goa, District Laykan), overgehaald, om zich onafhankelijk van Boeton te maken, waartoe het tijdstip thans scheen gekomen te zijn, daar op de hulp der Makassaren was staat te maken, die, hiermede in verband, gelijktijdig eenen inval in het gebied van Moena zouden bewerkstelligen, hetwelk TOEWANNA I DONDANG, voor zich wenschte te veroveren. Met afwisselende kans werd de hieruit met de Boetonnezen voortgesproten oorlog, ruim vier jaren achtereenvoortgezet, yindende TOEWANNA I DONDANG, door deszelfs naauwe bloedverwantschap met sommige van de voornaamste hoofden der Magindanao-zeeroovers, krachtigen onderstand in zijne onderneming. Dan ten laatste, waarschijnlijk ten gevolge der nederlaag, dien zeeroovers, te Toli Toli op Celebes westkust, in 1822, door de onzen toegebracht, dien missende; daarbij eindelijk verzwakt en zich door verkeerde maatregelen de

on-

ontevredenheid, ook van een groot gedeelte der inboorlingen van Moena, op den hals gehaald hebbende, vond hij zich genoodzaakt, Moena te verlaten, en trok hij naar Tioro terug; zich echter aldaar niet veilig achtende, nam hij, het aanhoudende oorlogen moede, in weerwil der hem door AROE BAKOE aangebodene hulp, de gelegenheid te baat, om naar het Makassaarsche land terug te keeren. TOEWANNA I PONDANG, op Celebes terug gekomen, vond in den toen dreigenden oorlog tusschen het Gouvernement en Boni, voor zijnen woelzieken geest een nieuw strijdperk; hij begaf zich naar Labakang, zijne geboorteplaats, stelde zich onder den ons vijandelijken Regent van dat District, en leende, op des Regents aanzoek, de hand tot het overrompelen onzer kleine militaire bezetting, onder den dapperen Luitenant GILIAM, aldaar, welke bezetting geheel door hem vernield werd.

AROE BAKOE, alzoo verstoken van verdere hulp, te Tioro achtergebleven zijnde en zich niet in staat gevoelende, om met goed gevolg den oorlog tegen Boeton te blijven voeren, dacht wèl te doen, met zich langzamerhand gereed te maken, om insgelijks het eiland te verlaten. Hij was dien ten gevolge weder voornemens, om naar het land van Laiwoei terug te keeren, toen hij, kort voor zijn vertrek van Tioro, eene uitnoodiging van Lakina Koenawie ontving, om zich

in

in de baai van Kendari te gaan vestigen. Die Vorst beloofde, hem alle mogelijke hulp te zullen verleenen, opdat hij in het ongestoorde bezit der baai mogte geraken en wel op grond, dat bijaldien AROE BAKOE geen bezit van dezelfde nam, de zeeroovers, die in groot aantal in hare nabijheid omzwierven en waarmede hij voorgaf, reeds ettelijke malen in de baai zelve handgemeen te zijn geweest, zich zeker in dezelfde zouden vestigen. AROE BAKOE liet zich overhalen, gaf aan dit verzoek gehoor en, gevolgd door een aantal zijner meest vertrouwde lieden en ten naastenbij twintig prauwen Orang Badjos, die toen juist te Tioro vereenigd waren, bereikte hij, in den loop van het jaar 1823, of in het begin van 1824, de baai van Kendari.

AROE BAKOE, hoezeer met weinige middelen hiertoe uitgerust, maar bij de verschillende stammen ter goeder naam en faam bekend, vestigde zijn gezag aldaar meer en meer. De Orang Badjos, een' zweem van bescherming vindende, vermeerderden spoedig in aantal, waartoe de oorlog met Boni, in 1824 en 1825, vooral gunstig medewerkte, daar de opgang, welken dat oord maakte, een groot aantal der Orang Badjos van Badjoa bewoog, om zich mede derwaarts te begeben; de handelaren van Makassar en een zwerm Boegineesche prauwen, de door hen gezochte voortbrengselen der Orang Badjos daar bijeen
ver-

verzameld vindende, deden hetzelfde aan, terwijl de bewoners van andere kustplaatsen en eilanden, voor hunne producten eene markt te Kendari vindende, die plaats te dien einde kwamen opzoeken, en haar alzoo tot eene stapelplaats voor den handel in de bogt van Tolo hielpen vormen, waartoe bovendien hare Geographische ligging niet weinig bijdroeg.

Overgehaald door slechte raadgevingen, en vermoedelijk uit vrees, van niet op den wenschelijken voet met de inboorlingen te zullen blijven, daar somwijlen reeds eenig ongenoegen met dezelve had plaats gehad, werd, tegen het midden van den jare 1830, de baai op het onverwachts door AROE BAKOE verlaten, welk voorbeeld de handelaren en Orang Badjos spoedig volgden, daar deze zich, door deszelfs verwijdering, van de bescherming tegen de inboorlingen ontbloot zagen: zoo dat omstreeks de maand Augustus van dat jaar, niet anders dan de treurigste sporen harer vroegere welvaart overbleven.

In den beginne van het jaar 1831, mijne eerste reis naar de golf van Tolo makende, bezocht ik die baai op mijne terugreis, met geen ander doel, dan om de plaats, van welke mij zovele schoone tafereelen waren opgehangen, in persoon te gaan bezigtigen en te beproeven, in hoe ver het mij zoude kunnen gelukken, om de

Orang

Orang Badjos daar weder te hereenigen , daar mij dit volk in de verkeerung, welke ik tot dus verre met hetzelfde gehouden had, algemeen deszelfs verlangen had te kennen gegeven, om, wanneer het door eene toereikende bescherming daartoe in staat gesteld kon worden, naar die baai terug te keeren: eene omstandigheid, die voor mij het voordeel aanbod, van in den 'vervolge niet in de noodzakelijkheid te vervallen, om hen in de afgelegenste oorden en schuilhoeken te moeten gaan opzoeken, hetwelk ik bevonden had, met een vaartuig ter grootte van het mijne, in een geheel onbekend vaarwater, op den duur ondoenlijk te zijn. De ligging dezer baai was op geene mijner kaarten aangegeven, noch in eenige beschrijving der kust vermeld, zoodat ik vermeen, dezelve ontdekt te hebben, toen ik haar voor de eerste maal, op den 9^{den} Mei van dat jaar, bezocht.

Onbekend met het vaarwater naar de baai, had ik goedgevonden, om de brik Celebes, met welke ik alstoen de reis deed, op eene der zandplaten voor dezelve ten anker te brengen, en er werd derhalve besloten, haar met eene sloep te gaan opzoeken. Twee Makassaarsche prauwen, door mij eenige dagen te voren naar Kendari vooruitgezonden, ten einde de bevolking, om geene onnoodige opschudding te veroorzaken, met mijne aanstaande komst bekend te

te maken, waren de eenige vaartuigen, die het oog in de baai ontdekte. De aankomst dier prauwen had intusschen eenige inboorlingen aangelokt, met dewelke men een vriendschappelijk verkeer aanknoopte, zonder hen echter met de oorzaak van het bezoek bekend te maken, en men wist hen zelfs weldra over te halen, om hetzelfde ook ter kennis van Lakina Koenawie te doen brengen.

Deze weinige menschen alzoo, waren de eenige, die zich tijdens dit mijn eerste oponthoud vertoonden; de meeste schenen door nieuwsgierigheid te zijn uitgelokt; geen prauwtje naderde ons, zonder van eenen tolk voor de Boegineesche taal voorzien te zijn: eene omstandigheid, die het voordeel medebragt, van spoedig met elkander op eenen vertrouwelijken voet te kunnen komen. Ik kon mij, af te meten naar hetgeen voor het oog aanschouwelijk was, naauwelijks een denkbeeld der vroegere welvaart vormen, die, naar de eenparige verzekering, hier nog zoo kort geleden moest bestaan hebben. De natuur, die hare gaven zoo mild in die vruchtbare streken aan het plantenrijk mededeelt, had het strand weder met zulk eene weelderige wildernis bedekt, dat men er aan zoude getwijfeld hebben, dat hetzelfde immer te voren was bewoond geweest; en in de daad, er zouden zich geene sporen hiervan aan het oog ontdekt hebben,

ben, ware het niet, dat het paalwerk eener menigte huizen, hetwelk bij het verlaten der baai, aan de algemeene vernieling weêrstand geboden had en waarop het korte tijdsverloop deszelfs schadelijken invloed nog niet had kunnen uitwerken, hiervan de ondubbelzinnigste kenteekenen hadde opgeleverd.

Nauwelijks aan boord mijner praauw in de baai aangekomen zijnde, mogt ik al dadelijk de verzekering van de aanstaande komst van Lakina Koenawie deelachtig worden, en weinige dagen verliepen er, toen die tijding hare bevestiging verkreeg en hij mij, aan boord van eene der praauwen, een bezoek kwam brengen.

Deze eerste ontmoeting met den voornaamsten man van het land, den eenigen, die in staat was, om tot eene wenschelijke herschepping van zaken behoorlijk te kunnen medewerken, moest noodzakelijkerwijze het volgend lot van Kendari beslissen. Door eenen zamenloop van omstandigheden was ik met middelen, om indruk op hem te maken, uitgerust; en de invloed van dezelve was grooter, dan ik aanvankelijk had durven vooronderstellen, hetwelk zich spoedig uit een gehouden mondgesprek met hem liet opmaken. Hij onderzocht de oorzaak mijner komst niet, als van zelf begrijpende, zoo als hij zich met blijdschap uitdrukte, dat de Compagnie thans het voornemen scheen te hebben, om zich
in

in zijn land te komen vestigen: eene gebeurtenis, die hem tevens de geloofwaardigheid eener voorspelling niet weinig bevestigde. Hij verzekerde mij, dat hij, reeds spoedig na AROE BAKOE's vertrek uit de baai, den tempel, aan zijnen God gewijd, met het voornemen bezocht hebbende, om eenige inzage in het toekomstige lot van zijn land te mogen erlangen, bij wijze van ingeving, de toezegging had ontvangen, dat hij, ten aanzien der plaats gehad hebbende verstoring, weldra schadeloosstelling zoude vinden, doordien zich al spoedig een ander magtig volk in zijn land zoude komen vestigen, hetwelk handel en welvaart zoude verspreiden.

Het kwam mij voor, dat, ten gevolge van al hetgeen er gedurende die bijeenkomst omging, zijn zenuwgestel sterk was aangedaan: eene aanhoudende zichtbare beving, die hem zelfs het spreken veelal moeilijk maakte, verraadde zulks. Het was de eerste maal, dat hij een' Europeaan zag, in welken hij zich daarbij zeker den vertegenwoordiger der Compagnie voorstelde, waardoor hij zich geen klein denkbeeld der magt en grootheid zal hebben gevormd, waarmede zijns inziens mijn persoon bekleed moest zijn. Wat nu dit laatste betrof, zoo kan de omstandigheid, dat ik vergezeld was van zekeren SARIB ISSA, den jongsten broeder van TOEWANNA I DONDANG, welke mij op last van de-

dezen zijnen broeder, als geleidsman en beschermer tegen de zeeroovers, op die reis was medegegeven, eene gunstige uitwerking hebben te weeg gebracht. Deze toch was een man, dien men daar te lande wel niet persoonlijk kende, doch wiens naam reeds eenen zekeren ingang waarborgde, en mijn persoonlijk aanzien, doordien hij mij als ondergeschikt volgde, noodwendig op een uitstekender en voor de zaken wenschelijker standpunt verhief. Er bestond geene reden voor mij, om Lakina Koenawie op dat oogenblik van zijne dwaling terug te brengen; hem in dien waan te laten, verzekerde mij en den mijnen, den zekersten weg voor onze veiligheid. Ik kan intusschen niet ontveinzen, dat zijn gelaat, en zijne houding, hoezeer woest en onbedwongen, en de openhartige en beredeneerde wijze, op welke hij mij zijne belangen voordroeg, zeer voor hem innamen, en ik mij omtrent heimelijk verraad van zijnen kant, in het minst niet ongerust maakte.

Met levendige kleuren hing hij mij een tafereel op van de vorige gelukkige gesteldheid zijns lands, ten gevolge van den handel, die in de baai van Kendari gedreven werd, en met zichtbare aandoening op de treurige overblijfsels der woningen wijzende, de eenige nog voorhanden zijnde bewijsstukken hunner vroegere welvaart, gaf hij, zich dien tijd in het geheugen

gen terug brengende, zijne diepe smart over het voorgevallene te kennen, mij daarbij plegtig betuigende, dat de oorzaak dier verstoring, hem niet ten laste moest worden gelegd. Hij beriep zich op de vrijmoedige wijze, waarop hij het had durven wagen om voor mij te verschijnen, en voegde daarbij, dat hij zulks in geval van schuld, niet gèdaan zoude hebben; daarentegen verklaarde hij, dat het aan de inboorlingen van de binnenlanden, met welke hij in onnui verkeerde, moest geweten worden; het was hem zelfs niet altijd mogelijk, zoodanig tegen hunne heimelijke aanvallen te waken, dat niet somtijds nog enkele ongelukken, ten gevolge van het kopsnellen, zouden kunnen plaats vinden.

Mijn voornemen om den volgenden dag na onze bijeenkomst de baai weder te verlaten, ten einde de reis naar Makassar te vervolgen, vernam hij met groot leedwezen; hij gaf te kennen, zich te hebben voorgesteld, dat ik mij onmiddellijk aan de baai zou hebben komen vestigen: eene gedachte, die hem, wegens het goede, dat hij er zich van voorstelde, reeds voorloopig zoodanig bezig hield, dat ik geloof, dat zijne verbeelding hem, gedurende deszelfs verblijf aan de baai, weder in het oude bloeiende Kendari verplaatst had. Daar ik hem vooral had moeten beloven, van in den loop van het volgende jaar terug te zullen komen, was hem de noodzakelijk-

lijkheid eener woning voor mij, in den geest gekomen, en hij beloofde mij, dat hij dezelve op de plaats, waar ik die slechts wenschte te hebben, zoude laten zetten.

Na deze eerste bijeenkomst, die ettelijke uren duurde, scheidden wij in de beste verstandhouding van elkanderen. Beiden voldeden wij aan onze beloften: ik kwam het volgende jaar terug, en hij had zorg gedragen, dat ik mijne woning gereed vond. Dit gaf natuurlijk aanleiding, om de aangeknoopte vriendschappelijke betrekking te hernieuwen en hierdoor de oorzaak van de weder opkomst dier belangrijke plaats te worden.

Men vindt langs twee kanalen, die door het voor dezelve gelegen heuvelachtige eilandje Nambo gevormd worden, toegang tot de baai; maar daar het zuidelijkste gedeelte, bij gewoon laag water, genoegzaam droog valt, zoo is hetzelfde, ook bij hoog water, niet anders dan voor kleine vaartuigjes bruikbaar; terwijl de noordelijke toegang, die bijna een vierde van eene Hollandsche mijl lang is, en in zulk eene bogt loopt, dat de baai, van de zeezijde af, volstrekt niet in het oog valt, een naauw maar diep vaarwater oplevert, welks beide oevers een weinig verheven, steenachtig en steil zijn en op sommige punten slechts eene kabellengte breedte hebben.

Alhoewel het vaarwater, hier en daar, tot op drie-

drievierde eener kabellengte vernaauwd wordt, vindt men in hetzelfde toch niet minder dan 11 v^m. zandgrond bij den laagsten stand van het water; maar in de baai zelve, die zich nog bovendien eene Hollandsche mijl versmalt, en op hare grootste breedte, drie-achtste eener Hollandsche mijl beslaat, wordt, al afnemende, naar mate men dieper in dezelve komt, klei- en moddergrond gevonden, zonder door eenige verhindering, van welken aard ook, te worden vernaauwd. Aan haren bodem ontlasten zich twee aanzienlijke rivieren, Loepo-Loepo en Kamboe geheeten; terwijl er voorts nog een groot aantal beekjes in dezelve vallen, alle min of meer geschikt, om den afvoer van producten bevorderlijk te zijn. De landstreek, die tamelijk wel bebouwd en bebouwd wordt, is heuvelachtig; het strand veelal tot aan zee, boschachtig, grootendeels begroeid met zoogenaamde Tangere- en Bankoboomen: houtsoorten, die niet anders dan aan lage stranden groeijen, zoodat de wortels door het zeewater bespoeld kunnen worden. Hoezeer het strand alzoo bij hoog water grootendeels overstroomd wordt, geschiedt zulks maar tot op geringen afstand binnenwaarts, en wordt hetzelfde van rondsom weldra door heuvelachtig, doch zeer vruchtbaar land vervangen. Rijst en vele andere levensmiddelen zijn er goedkoop en overvloedig, zoomede alle benoodigdheden voor

K

het

het bouwen van huizen en prauwen. Het luchts-
 gestel is er gezond en zeer gematigd; de Ther-
 mometer van Fahrenheit, van April tot in het
 midden van Augustus 1834, dagelijks waarge-
 nomen, wees tusschen 70° en 89°; hare ligging
 voor den handel is ten uiterste geschikt, te mid-
 den van een zeer rijk gedeelte onzer bezittingen
 en van onze voornaamste kantoren; de toegang
 tot dezelve is voor de grootste schepen genaak-
 baar, en niet aanmerkelijk bezijden de gebruike-
 lijkste passage der schepen van Java naar het
 oostelijk gedeelte van den archipel; hare plaat-
 selijke gesteldheid voor schepen en vaartuigen
 aantrekkelijk, zoo om de gemakkelijke aanschaf-
 fing van levensmiddelen, water en brandhout,
 als wegens het groote waterverval bij springtij,
 hetwelk ik er tot 8½ Amsterdamschen voet heb
 waargenomen: derhalve allersgeschiktst tot het
 nazien en repareren derzelve, onder water. Om
 kort te gaan, eene menigte omstandigheden
 werken te zamen, om dat oord eenmaal voor
 ons tot een gewichtig punt van vestiging te maken;
 onze invloed op Celebes zal, doordien dit oord
 zich, onder behoorlijke leiding, weldra als eene
 voorname handelplaats zal kenmerken, op eene
 doeltreffende wijze bevorderd worden; de handel,
 eenmaal te Kendari gevestigd, zal het middel aan-
 bieden, om door de voordeelen, aan denzelven
 verbonden, de, aan het Gouvernement onder-

worpene stammen, beter in de hand te werken; een groot aantal prauwen, die thans onze kantoren ontwijken, doch de rijkste deelen onzer bezittingen bezoeken, en ook den handel met vreemde bezittingen levendig houden, zullen zich alsdan daar vestigen, en zich van ons meer afhankelijk maken; de handel, onder behoorlijke leiding aldaar opgebeurd, zal, gepaard met het gevestigd gezag, ook gunstig op den staat der bevolking in die afgelegene streken werken, en bovenal invloed hebben op de veiligheid ter zee, doordien de middelen tot een eerlijk bestaan zullen toenemen, en wanneer men (zoo als het Gouvernement zich reeds heeft voorgesteld) door middelen van zachtheid en overreding eene proef wenschte te nemen, om de zeeroovers op beter spoor terug te brengen, dan zal zeker nergens geschikter vestigingspunt, tot eene onderneming van dien aard noodig, gevonden worden, aangezien onder de uitstekende eigenschappen, aan dat oord verbonden, ook de keuze der middelen begrepen is, om de eilanders met matige inspanning aan een bestaan te helpen: een noodzakelijk vereischte bij de veranderingen, welke de levenswijze van die menschen zoude ondergaan, en waaraan dit oord dermate bevorderlijk zal kunnen zijn, dat er geen de minste reden is, om aan den goeden uitslag te twijfelen.

Ter bereiking dezer verschillende oogmerken,

K *

wordt

wordt niet anders dan eene matige bescherming gevorderd. Met de weinige middelen, die mij ten dienste stonden, is onze invloed op het zuidoostelijk schiereiland en vooral te Kendari, op eenen vasten voet gekomen: eene matige medewerking slechts van het Gouvernement, zal een gezag op dat gedeelte van Celebes kunnen vestigen, als voor de zaken wenschelijk mag worden geacht, en de overtuiging geven, dat de kosten, ter bereiking van dat doel, in dit oord aan te wenden, voor het algemeen belang ten hoogste doeltreffend zullen zijn en rijkelijk vruchten zullen opleveren!

De Orang Badjo's onderscheiden vier hoofdsorten van schildpadden, en noemen dezelve: Koelietan, Akoeng, Boko en Ratoe. De eerstgenoemde is die soort, welke, uit hoofde harer kostbare schaal, de gezochtste is: het is de zoogenaamde Karetschildpad. De schaal of rug van het dier is belegd met 13 schilden of bladen, die regelmatig, midden op den rug vijf en aan weërszijde vier, bij wijze van schubben aan elkander liggen; het zijn die schilden, welke het, ter bewerking zoo kostbare schildpad opleveren. De rand der schaal of van den rug is daarenboven nog bedekt met 25 aan elkander vattende dunne stukjes, die in den handel onder de benaming van voetjes of neusjes van de schildpad, be-

bekend zijn. De waarde van het schildpad hangt af van de zwaarte en hoedanigheid van iederen kop, verstaande men onder die uitdrukking, het gezamentlijke kareet, hetwelk tot een en hetzelfde dier behoort, en is als handelsartikel, zoowel voor de Sinesche als Europesche markt, zeer gezocht.

Schildpad, dat tegen elkander afstekende en aan beide kanten van het blad zoo veel mogelijk gelijkvormige, witte en zwarte vlakken heeft, is in de oogen der Sinezen veel schooner en wordt uit dien hoofde gretiger door hen opgekocht, dan wanneer het die eigenschappen mist, en daarentegen roodachtig, meer gevlamd dan gevlekt is, weinig wit bevat, of welks kleuren, naar hunnen smaak, slecht verdeeld zijn. De grilligheid der Sinezen doet hen somtijds enkele koppen met ongehoorde prijzen betalen, namelijk dezulken, die onder de benaming van witte koppen doorgaan en door hen almede onder bijzondere benamingen onderverdeeld worden. Eene naauwkeurige omschrijving dier soort en derzelver onderverdeelingen te maken, is bijna onmogelijk, daar die van vele omstandigheden afhankelijk is, die in onze oogen onopgemerkt blijven. Het komt mij daarom voldoende voor, omtrent dezelve aan te merken, dat zoodanige koppen, die bij de hierboven genoemde eigenschappen, in de bladen veel wit onthouden, zoo de buitenste rand van ieder blad,

ter

ter breedte van 2 à 3 vingers geheel wit is, en de zwaarte van dien kop $2\frac{1}{2}$ katje weegt (hoedanigheden, die men zelden vereenigd vindt), op eene waarde van duizend gulden en daarboven geschat kan worden. De voetjes van de schildpad zijn alleen voor de Sinesche markt geschikt; wanneer de twee achterste stukken gaaf en van de zwaarte van $\frac{1}{4}$ katje of daaromstreeks zijn, hetgeen zeer zeldzaam het geval is, kunnen dezelve tot eene waarde van vijftig gulden en daarboven stijgen. Zelden weegt het gezamentlijke karet eener schildpad meer dan 3 katjes; desniettemin beweert men, dat er somwijlen koppen van 4 en 5 katjes voorkomen. Men vindt somtijds ook karetschildpadden, waarvan de schaal, in stede van uit 13 bladen, uit een enkel ongeschubd blad bestaat; de Orang Badjo's noemen die soort, welke zeer zelden voorkomt, Lodjong.

De Akoeng levert ook karet, maar het schild dun en van slechte hoedanigheid zijnde, wordt aan deze veel minder waarde gehecht.

De Boko is dezelfde, die door de Maleijers Panjoe wordt genaamd. Zij is de gewone zeeschildpad, waarvan men geen ander nut trekt, dan dat zij gegeten wordt. Tot die soort dient gebracht te worden de Panjoeboei, zijnde de gewone schildpad met dik schild, even als dat der karet, maar van slechte hoedanigheid en daarom ook van geringere waarde; het is eene soort, die

zeer

zeer zelden voorkomt: zoomede de Akoeng Boko, onderscheidende deze zich van de gewone Boko, door haren aanmerkelijk grooteren kop.

De Ratoe eindelijk, levert eene soort op, die zich door hare bijzondere grootte onderscheidt, beweerende de Orang Badjo's, dat zij gewoonlijk tweemaal zoo groot is, als de grootste karetschildpad, en derhalve 5 à 6 voeten lengte en welligt meer kan bedragen.

De gebruikelijke wijzen, waarop de Orang Badjo's de schildpadden vangen, bestaan hoofdzakelijk, zoo als hierboven reeds werd aangehaald, door middel van den Ladoeng, den Harpoen en het Net; hierbij zoude men nu nog kunnen voegen, de eenvoudigste van alle, die namelijk, om op gezettene tijden, wanneer de wijfjes zich tot eijerleggen op het strand begeven, dezelve alsdan te overvallen. Deze is dan ook de gebruikelijkste, ik mag zeggen schier de eenige wijs, waarop de kustbewoners dit dier vangen, nemende men daarbij niets anders in acht, dan, zoodra men het dier in zijne magt heeft gekregen, hetzelfde het onderste boven te keeren, waardoor het, onvermogen om zich weder om te keeren, hulpeloos in die houding liggen blijft. Soms valt het dezen kustbewoners, ook door middel der door hen uitgezette vischfuiken in handen (waarin het, even als de visch, naar binnen gekomen, geenen uitgang kan

kan vinden , en zich zelf in de binnenste vakken van dezelve opsluit).

Wanneer de Orang Badjo's eene schildpad gevangen hebben, dooden zij dezelve onmiddellijk, door het toebrengen van eenige slagen op den kop, en nemen daarna hare bovenschaal of den rug in deszelfs geheel af, als het eenige, dat men van het dier bewaart. Het karet op die schaal zoo vast zittende, dat men, hetzelfde er aanstonds willende aflagten, gevaar zoude loopen van de bladen te scheuren, zoo wacht men daarmede gewoonlijk drie dagen, gedurende welken tijd de weeke deelen tot bederf zijn overgegaan en de bladen met weinig moeite loslaten. Mogt men intusschen onmiddellijk na de vangst het karet er wenschen af te ligten, zoo kan zulks door middel van kokend water gemakkelijk geschieden; ook wordt dit doel veeltijds door vuurhitte bereikt, waarbij men echter gevaar loopt, om de bladen door branding te beschadigen, waarom die wijze dan ook slechts door hen wordt ingeslagen, die de waarde van hetzelfde niet kennen.

Wat de Tripang-soorten aanbelangt, die door hen uit zee worden opgehaald, deze zijn te verlerlei in soort en te verschillend in prijs, dan dat die onder hare onderscheidene benamingen, door die eenvoudige zeelieden, in den handel zouden kunnen worden gebragt; zulks zoude dien handel eene omslagtigheid bijzetten, waarvan dat
volk,

volk, hoezeer het ook met hun voordeel mogte stroken, zich den last niet gaarne op den hals zoude willen halen. Zij onderscheiden daarom voornamelijk drie hoofdsoorten, en noemen die:

1°. Balla Sekali.

2°. Talipong en

3°. Gama.

Onder deze hoofdsoorten worden alle andere verdeeld; wij zullen daarover straks nader uitwijden en ons thans eerst met eene korte beschrijving van het dier zelve, de verschillende wijze, waarop men het vangt, en deszelfs bereiding en bewaring om tot het vervoer geschikt te zijn, onledig houden.

De Tripang behoort zonder twijfel, als een der rijkste voortbrengselen, die de zee binnen de grenzen onzer bezittingen oplevert, aangemerkt te worden. Vermoedelijk leeft dit dier op vele andere plaatsen onzer aarde binnen de keerkringen, daar men hetzelve op vele eilanden der Zuidzee, tusschen deze grenzen inliggende, en ook van den Indischen Oceaan, gevonden heeft. Het is eene soort van Holothurie of Zeeworm, van zeer verschillende grootte, gedaante, kleur en hoedanigheid; een dier, hetwelk van de grootte van $\frac{1}{2}$ tot $1\frac{1}{2}$ voet lengte en van 1 à 5 duimen breedte (Rijnlandsch), ten deele glad, of met weinig uitkomende oneffenheden bedekt, dikwijls met een aantal merkelyk uitkomende,
doch

doch in zekeren zin regelmatig, tepelvormige of wratachtige uitwassen voorzien is; dan weder met een doornachtig uitwas, dat bij de eene soort slap langs het ligchaam afhangt, terwijl anderen hetzelfde weder in vaster zelfstandigheid met zich omdragen; nu eens gitzwart, bruin of groenachtig, dan weder bij het witte af, of onder gemengde kleuren zich voordoende. Ondanks deze verscheidenheden dragen zij kenteekenen van tot een en hetzelfde diergeslacht te behoren, hoezeer dezelve door mij niet anders dan onder deze uiteenlopende uitdrukkingen en in algemeene termen kunnen voorgesteld worden. Het dier bestaat voorts, vooral de goede soorten, uit eene vaste zenuwachtige zelfstandigheid en is aan beide einden met openingen voorzien, waarvan eene, vooral merkbaar bij de grootere soorten, rondom met een aantal van, zoo ik wel heb opgemerkt, altijd vijf kleine, witte, puntige tanden gewapend is. Men vindt hetzelfde langs de kusten van landen en eilanden, en op de ondiepten der zee en, hoezeer veelal in onderscheidene soorten onder elkander, zoo bespeurt men echter, dat op eene en dezelfde droogte of binnen zekere gedeelten der kust, er onder die onderscheidene soorten, hoofdzakelijk eene of twee menigvuldiger dan andere voorkomen en, gevolgelijk, zich ook veelal soortsgewijze bij elkander schijnen te houden. Over het

het algemeen schijnt het een vaste regel te zijn, dat, hoe dieper het water is, des te beter de Tripangsoort voor den handel, zoodat zelfs de mindere soorten niet anders, dan op ondiepe of droogvallende plaatsen gevonden worden. De grond, waarop men dezelve vindt, bestaat gewoonlijk uit wit zand met verspreide koraalsteenen, of ook wel met eene dunne laag slijk overdekt en dan met eene soort van zee gras begroeid. Hoezeer het dier oogenschijnlijk bewegingloos op den grond ligt, bespeurt men nogtans bij hetzelfde merkbare levensteekenen, die naar regelmatige natuurwetten schijnen te luisteren. Zoo heeft men, bij voorbeeld, opgemerkt, dat op ondiepe of droogvallende plaatsen, het dier met het opkomen van den vloed, plotseling uit het zand te voorschijn treedt, en de grond als met hetzelfde bezaaid is, alhoewel er daar vóór dien tijd, slechts enkelen zichtbaar waren. Men zal hieruit de gevolgtrekking mogen maken, dat de levenswijze van het dier veelal door de werking van de maan geregeld wordt. Zoo heeft men ook opgemerkt, dat, wanneer eenige malen achtereen op eene zelfde plaats is gezocht geworden, de hoeveelheid Tripang vermindert, even als of het dier hierdoor ware verjaagd geworden; dit verhindert echter niet, dat elders, op geringen afstand, hetzelfde zich weder overvloedig vertoont.

Zoo-



Zoodra de Tripang gevangen is, ontlast zij gewoonlijk alles, wat zij in zich heeft, bestaande, behalve in een groot aantal, tot de organisatie van het dier behoorende witte, draadvormige en zeer klevige vezelen, al het water, waarmede het binnenste van hetzelfde is opgevuld, als ook veeltijds zand, kleine vischjes en zeegras, waar-schijnlijk tot deszelfs voedsel behoorende.

De wijze, waarop men het dier vangt, of liever bijeen zoekt, is zeer verschillend. De Orang Badjo's, in diep water zoekende, halen het op met de zoogenaamde Tripang-ladoeng, een lood, ter zwaarte van 8 à 10 oude ponden, waaraan drie ijzeren punten zonder weêrhaken zijn aangebragt en hetwelk met eene lijn wordt neêrgelaten; gewoonlijk bepaalt zich de diepte tot minder dan 10 v^m. water; intusschen zoeken zij, volgens hunne eigene verzekering, dikwijls ook in veel dieper water. Daar dit bedrijf, zoo als te begrijpen is, niet anders dan bij stil weder kan geschieden, wanneer de watervlakte niet gerimpeld wordt, zoo maakt men zich die oogenblikken van den dag ten nutte, welke deze omstandigheid bijna dagelijks van zelve medebren-gen, zijnde het de eerste helft van den dag, tot dat de zeewind aanwakkert, die hiertoe be-steed wordt; voornamelijk zijn de kentering-tijden, wegens de vele stilten, welke die mede-bren-gen, hieraan bij uitstek bevorderlijk. Deze
tijd-

tijdperken zijn de geschiktste ter opsporing en verzameling van de zeevoortbrengselen in het algemeen, onverschillig op welke wijze zulks ook geschiede.

In ondiep water zoekende, bedient men zich hoofdzakelijk van eene lange, dunne bamboes, aan het eene einde waarvan twee ijzeren punten, vorkwijs zijn aangebragt.

Men staat alsdan, voorop in de ligte kano, regt overeind, ten einde beter te zien en ook om het vaartuig gemakkelijker te kunnen bestieren, waartoe dezelfde bamboes dient. Die wijze van zoeken geschiedt veeltijds 's nachts, met licht, waartoe men lange, van goed droog en brandbaar hout vervaardigde flambouwen bezigt, omdat, wanneer het getij gunstig is, de nachtelijke stilte dit werk zeer bevordert en men alsdan niet aan de brandende hitte der zon is blootgesteld. Deze is de meest gebruikelijke wijze, waarop de kustbewoners of eilanders, die een bestaan in dit nuttig bedrijf zoeken, hetzelfde uitoefenen. Op drooggevalle plaatsen is het bij de Orang Badjo's zoowel als bij anderen, eigenlijk het werk der vrouwen en kinderen, om de geringere soorten van den grond op te rapen en te verzamelen. Er blijft nu nog ééne wijze over, en wel de gevaarlijkste van allen, namelijk om het dier, door middel van nederduiking, aan de diepte der zee te ontrukken.

Hoe-

Hoezeer op die wijze zeer gezochte soorten in den handel worden gebragt en het voordeel, aan die vangst verbonden, veeltijds goede vruchten opleverde, is dezelve toch nimmer van een uitgebreid gebruik geweest, maar tot op den huidigen dag een bedrijf gebleven, hetwelk, bij uitsluiting van alle andere Indische volksstammen, slechts door eenen in den kring onzer bezittingen, en wel bepaaldelijk door de Makassaren, bedreven wordt. De soorten, langs dien weg verkregen, vallen buiten den kring onzer bezittingen. Zij komen voor op de kust van Nieuw-Holland en wel voornamelijk op twee van elkander verwijderde plaatsen, door de Makassaren Kai Djawa (doelende waarschijnlijk op land, dat zich uit zee vertoont, zoo als Java) en Marege geheeten, naam, ook aan de Tripang gegeven, welke uit die oorden herkomstig is. Deze plaatsen zijn beide gelegen aan de Noordkust, beslaande eerstgenoemde een gedeelte van het westelijkste derzelve; de andere bevat waarschijnlijk het gedeelte van de kust op de hoogte van het Melville-eiland tot diep in de golf van Carpentaria (*).

Het

(*) De Marege-visschers bezoeken onderscheidene plaatsen van de kust van Nieuw-Holland en van de nabijliggende eilanden. Ettelijke jaren geleden, bleek het, dat eene hunner ophoudingsplaatsen onder anderen op het Melville-eiland gelegen was,

Het water in die streken, dien graad van klaarheid niet bezittende, als op de doorschijnende, witte zandgronden onzer Molukken, maakt zulks, uit hoofde der diepte, waarop de Makassaren genoodzaakt zijn, die Tripang alsdan op te duiken, iedere andere wijze, dan deze, onuitvoerbaar.

Deze Tripangvangst mag voor eene der stoutste ondernemingen gehouden worden, die immer door Indianen werden tot stand gebracht: het ontwerp is grootsch en prijzenswaardig in deszelfs
ge-

toen de Marege-visschers bij hunne weder terugkomst te Makassar berigteden, tot hunne groote verwondering een Engelsch etablissement op eene hunner aanlegplaatsen gevonden te hebben; en, daar nu werkelijk in het jaar 1824 de Engelschen een fort op gemeld eiland aan Post Cockburn hebben opgericht, gelegen aan de Apsleystraat, welke de eilanden Melville en Bathurst van elkander scheidt, zoo komt het mij voor, bij gevolgtrekking te mogen vaststellen, dat op Melville-eiland eene dezer plaatsen gelegen is. Genoemd etablissement of fort Dundas, gelegen op $11^{\circ} 25'$ Z. B. — $130^{\circ} 28'$ O. L. Greenw. is, zoo men zegt, sedert door de Engelschen weder verlaten. De bekende engelsche zeereiziger FLINDERS, ontmoette in 1802, op zijne reis rondom Nieuw-Holland, hen op die kust nog beoosten Melville-eiland, en vond tot in het diepste gedeelte der golf van Carpentaria, hier en daar de sporen, dat vaartuigen, van elders herkomstig, kortelings geleden de westkust dier golf hadden bezocht; een en ander komt volmaakt met de verklaring der Marege-visschers overeen, bewerende deze, nog verscheidene dagreizen verder, dan het op Melville-eiland aangelegde engelsche etablissement, de vaste kust op sommige plaatsen, ter uitoefening van hun bedrijf, te bezoeken.

geheelen omvang, en getuigt zoowel van der Makassaren vroegere grootheid, daar zij de blijkbaarste bewijzen van hunnen vroegeren uitgestrekten handel en zeevaart oplevert, als van den moed en volharding, die hen bezielen, om met hunne ranke vaartuigen zich naar zulke afgelegene oorden te begeven, om daar, onder torsching van zoo vele gevaren, zich de middelen van een allermoeijelijkst bestaan te bezorgen.

Het voordeel, aan deze ondernemingen verbonden, is voor een' ieder', die deel aan dezelve neemt, afhankelijk van de vangst. Dit spoort hen aan, om wanneer zij ter bestemde plaatse zijn aangekomen, den kostbaren tijd met allen mogelijken ijver, wel te besteden. De Padewakangs, tot die vangst bestemd, zijn gewoonlijk tusschen de 10 en 15 kooijangs ruimte groot en met 20 à 40 menschen bemand; dezelve worden voorzien van rijst, berekend op 2 pikols voor ieder opvarende, en dus ruim voor een half jaar mondbehoefte, en behalve van het benoodigde water en brandhout, met een aantal ronde ijzeren pannen om de Tripang te koken. Aldus uitgerust, verlaten deze prauwen Makassar in de maand December, rigtende haren koers vooreerst naar het eiland Tannah Djampea of Malala, voornamelijk met het doel, om zich daar van de benoodigde kano's te voorzien, die hen ter plaatse van de vangst moeten dienen, en door

de

de ligging en de plaatselijke gesteldheid van dat eiland, daar gemakkelijk aangemaakt kunnen worden.

Het eiland Tannah-Djampea verlatende, rigten zij hunnen koers naar de straat Ombay, bij hen bekend onder den naam Salat-bering, zeilen het westelijkste deel van Timor om, tusschen het eiland Rotti en den vasten wal of straat Samao, bij hen Salat-tie geheeten, doorgaande, alwaar hun verdere koers wordt bepaald, naar mate zij voornemens zijn, Kai-Djawa of Marege op te zoeken. Veeltijds komen zij over de bank van Saoul heen, die bij hen den naam van Rewataija draagt, zinspelende op de zonderlinge overlevering, dat die ondiepten de verblijfplaatsen onthouden van geesten, welke de magt hebben om dezelve naar goetvinden te kunnen verplaatsen; het wisselvallige der ontmoeting van die droogten, zal waarschijnlijk aanleiding tot dit zonderlinge bijgeloof gegeven hebben.

Kai-Djawa levert dezelfde soort van Tripang op als Marege, maar omdat eerstgenoemde merkelyk grooter is, zoo heeft die in den handel ook veel grooter waarde, hetwelk voornamelyk oorzaak is, dat door sommige prauwen dat gedeelte der kust wordt opgezocht. De wind verhindert somwijlen de geregelde aankomst dezer prauwen aldaar; in dat geval houden dezelve af naar Marege, ja zelfs, zoodra het aantal vaar-

twiigen, hetwelk het geluk heeft gehad, daar aan te komen, niet talrijk genoeg is om zich, volgens hun oordeel, tegen de aanvallen der inboorlingen, die mede den naam van Mareges dragen, staande te kunnen houden, dan zelfs verlaten zij dat onherbergzaam oord, om Marege op te zoeken, alwaar zij, hoezeer ook zelf nog geheel onbeschaafd en woest, een minder wild en wreedaardig volk aantreffen. Zoodra zij te Kai-Djawa zijn aangekomen, wordt er met vereenigde krachten tot het oprigten eener schans gearbeid, die, met het handgeweer en ligt geschut der prauwen gemonteerd, in behoorlijken staat van defensie wordt gebragt en tevens tot dekking van prauwen en alle andere eigendommen dienen moet. De Tripang wordt aldaar, in de nabijheid dier versterking, aan de kust opgedoken, waartoe men zich met de kano's langs dezelve verspreidt; gewoonlijk geschiedt zulks in eene diepte van 4 à 5 v^m., hoezeer men opgeeft, dat dit somwijlen tot op 10 v^m. plaats vindt.

De groote menigte Tripang, die men op die kusten en banken aantreft, waardoor dezelve als met dat dier bezaaid liggen, maakt het ook slechts mogelijk, om hetzelfde op de aangehaalde wijze bijeen te zoeken, daar iedere andere, volstrekt niet aan het doel zoude beantwoorden; door deze echter worden alsnu de duikers in de gelegenheid gesteld, om telkens met zoo veel

Tri-

Tripang, als tusschen beide handen of in de buiging van eenen der armen kan bevat worden, op te komen, hetwelk uit hoofde van derzelver grootte aldaar, zelden 4 stuks te boven gaat.

De Tripang, die men op die plaatsen aantreft, behoort tot de zoogenaamde witte; men vindt dezelve aldaar onvermengd met andere soorten; althans de Marege-visschers bemoeijen zich met geene andere soorten, noch met eene andere wijze van vangen, dan door opduiking; somtijds intusschen vergezellen hen eenige weinige praauwen Tau-ri-Djene's van Koeding-aring; deze blijven alsdan op de reeden en banken onder de kust, zoekende volgens hun gebruik, met de Ladoeng, en halen alsdan ook wel andere soorten op.

Aan den wal gebragt, wordt de Tripang aanstonds in zeewater, ongeveer $\frac{1}{4}$ uur lang gekookt, daarna ter verkoeling afgezet, waarop men het dier den rug overlans opensnijdt en andermaal $\frac{1}{4}$ uur goed laat koken, waarna men het 1 à 2 maal 24 uren boven een zacht vuur laat droogen, en vervolgens 2 à 3 dagen aan de hitte der zon bloot stelt, waarop het deszelfs volledige bereiding heeft ondergaan. Men is gewoon, deze Tripangsoort, zoowel als die, welke men langs de kust van Marege vindt, met den bast van den Bankoboorn (niet te verwarren met Bankoedoe, Bankoeroe of Bingkoeroe, den bast van eenen boomwortel, die ook tot roodverwen gebruikt wordt), diens

men ook daar te lande in overvloed aan het strand aantreft, te koken, waardoor dezelve eene roodachtige kleur krijgt; men beweert, dat zij, aldus bereid, beter bewaard blijft. De wijze, waarop men te Marege Tripang zoekt, is volstrekt dezelfde als te Kai-Djawa, zoo ook hare bereiding, met dat onderscheid, dat men langs die kust de volledige bereiding steeds aan den wal verrigt, hetgeen echter, zoodra het aantal prauwen, te Kai-Djawa aangekomen, niet aanzienlijk genoeg is, uit hoofde der kwaadaardige geaardheid der inboorlingen, niet gedaan wordt, maar in dat geval alles, wat hiertoe betrekking heeft, aan boord der prauwen wordt bewerkstelligd.

Ten aanzien der bevolking te Marege, staat men op eenen vriendschappelijken voet en heeft men dus niets te vreezen; zelfs drijft men met haar ruilhandel, hoofdzakelijk om haar, tegen kleine hoeveelheden rijst, tot het vangen van karetschildpadden aan te sporen, die echter, hoezeer in tamelijk groote hoeveelheid voorhanden, veelal dun van schil en derhalve van geringere soort zijn, dan die in de Molluksche eilanden gevonden worden.

De Marege-Tripang aanmerkelijk kleiner dan die van Kai-Djawa zijnde, zoo kan men ook van die gelijktijdig meer opbrengen, bergende de duikers die, daar het dier zich verdunt, waar het
wordt

wordt aangevat, tusschen den duim en den voorsten vinger, in de hand of in de buiging van eenen der armen, in welk laatste geval zij de hand alsdan tot steun in het haar slaan en op die wijze somwijlen tot 8 en 10 Tripangs te gelijk boven brengen. Ook tot Marege volgen somtijds een paar prauwen Tau-ri-Djene's van Koeding-aring; deze houden zich echter ook daar aan hare wijze van Tripang zoeken, door middel van den Ladoeng; maar, vooral sedert dat in de laatste jaren de schildpad zoo zeer in prijs gestegen is, bezoeken zij die oorden hoofdzakelijk, om dat dier te vangen; over 't algemeen schijnt de witte Tripang daar onvermengd met andere soorten voor te komen, ten minste de Marege-visschers beweren, er nimmer andere soorten aan te treffen.

Het bedrijf, op die wijze uitgeoefend wordende, gaat met vele gevaren gepaard, en het is geene zeldzaamheid, dat, wanneer deze vaartuigen, in den loop der maand Mei te Makassar terugkeeren, zij tevens het bericht medebrengen, dat sommige der opvarenden er, op de ellendigste wijze, het leven bij ingeschoten hebben, door in handen der inboorlingen van Kai-Djawa te zijn gevallen, of door haaijen of andere verslindende zee-monsters te zijn weggehaald.

De Makassaren, welke steeds een zeer levendig aandeel in den Tripanghandel namen, moeten-

tende nog heden de hoofdplaats Makassar als eene stapelplaats van dat product worden aangezien, onderscheiden dit artikel hoofdzakelijk in de hieronder volgende soorten, die wij met de Maleitsche benamingen, als veelal werkelijk van de Makassaarsche onderscheiden, met de Sinesche en ook met de Hollandsche, die men aan ieder der bijzondere soorten het gevoegelijkst zoude kunnen toekennen, in volgorde der plaats, die zij gewoonlijk in den handel bekleeden, zullen opteekenen:

MAKASSAARSCH.	MALEITSCH.	SINEESCH.	HOLLANDSCH.
1 Kassi.	Radja of Passir.	Soa-djao.	Zand-Tripang.
2 Batoe.	Batoe.	Ouw-tsjo.	Zwarte Klip-Tr
3 Koro.	Soesoe.	Pae-tsjo.	Witte Klip-Trip
4 Pandang.	Nanas.	Tsjie.	Anapas-Tripang
5 Kai-Djawa.	Kai-Djawa.	Lamhai-pae.	Kai-Djawa.
6 Loeleng.	Itam.	Ouw.	Zwarte Tripang
7 Kassoet.	Kassoet.	Hiah of Ouw-Hiah.	Platte Tripang.
8 Boeang Koeliet	Gosok, ook Boeangk	Thoet.	Ontvelde Tripa
9 Marege.	Marege.	Lamhai.	Marege.
0 Gama Batti.	Gama gomek.	Tsja-thang.	Gevlekte Gama
1 Gama.	Gama.	Tsja.	Gama.
2 Taaikongkong.	Taaikongkong.	Ba.	Vuile Tripang.
3 Djapoen.	Djapoen.	Jepoen.	Japan.
4 Kebo.	Poeti.	Sau-pae.	Witte Tripang.
5 Koenngie.	Koenngie.	Joe-poeë.	Gale Tripang.
6 Donga.	Donga.	Tsjie-koe-oe.	Valsche ananas
7 Mossee.	Mossee.	Kian.	Mossee.
8 Kawasa.	Kawas.	Tarik.	Kawasa.
9 Katjang Goreng.	Katjang Goreng.	Sio-ba.	Gebrande Trip

De meeste dezer soorten worden door de Sinezen daarenboven, volgens derzelver grootte, nog in ondersoorten verdeeld, die zeer veel in prijs kunnen verschillen. Om hiervan een voorbeeld te geven: zoo verdeelen zij gewoonlijk de Loeleng, Kassoet, Boeang-Koeliet ieder in drie ondersoorten, die in tijden, dat dit artikel deszelfs gewonen prijs geldt, van *f* 20 tot *f* 80 per pikol, te Makassar aan hen verhandeld worden. Ook de bereiding heeft grooten invloed op haren prijs; het zal voldoende zijn, die opmerking te staven, door de mededeeling, dat, bij voorbeeld de soorten Batos en Koro *f* 100 en daar boven per Pikol kunnen bedragen, zoo dezelve door de Orang-Badjo's (vooral die van Koeding-aring en Mandhar), of op de kusten van Nieuw-Guinea of der Aroe-eilanden, door de inboorlingen zijn behandeld, en van daar aangebragt geworden. Ten aanzien der lagere soorten, veroorzaakt de onderscheidene bereiding echter weinig onderscheid in den prijs.

Behalve de hierboven opgenoemde soorten, die alle eetbaar zijn en wegens derzelver geur en de versterkende kracht, die de Sinezen dit dier toekennen, door dezen niet alleen in de samenstelling van vele hunner spijzen gebruikt worden, maar ook bij hen te lande, den kranken als een versterkend middel worden voorgeschreven en toegediend, en dus als een algemeen ge-

geneesmiddel in vele ziekten voorkomt, onderscheidt men nog eenige oneethbare soorten, die daarom ook niet worden bijeen gezocht, maar, bij het zoeken, in handen van onkundigen vallende, somwijlen onder andere soorten vermengd voorkomen. Deskundigen weten dezelve bij weinig oefening echter spoedig te onderscheiden, en daar zij al ras in het oog vallen, geeft men zich de moeite niet, om ze van den grond op te rapen; sommigen onderscheiden zich door het vermogen, om zich tot eene aanmerkelijke lengte te kunnen uitrekken, zoodat zij geheel het aanzien van eenen zwarten, somtijds vier voet langen worm krijgen; anderen ook wel door, bij het oprapen, de hand bloed-rood te verwen, waarom de Makassaren deze soort, die nog al veel voorkomt, Tripang Tjera of bloedige Tripang noemen.

Wij zullen thans tot de beschouwing der wijze van bereiding der onderscheidene soorten overgaan, en vervolgens met eenige aanmerkingen besluiten.

De Tripang, door de Sinezen Haisom genaamd, ondergaat door hare bereiding eene gedaante-verwisseling, die alle oorspronkelijke, uiterlijke eigenschappen van het dier schier geheel doet verloren gaan, zoo zelfs, dat men bij onderlinge vergelijking van hetzelfde in zijn leven en in zijnen gedroogden staat, naauwelijks eenige sporen
van

van overeenkomst zal ontdekken, en men het zal betwijfelen, of zij werkelijk tot een en hetzelfde schepsel behooren; tot laatstgenoemden staat gebracht, valt het waarlijk moeilijk, er een dier in te erkennen.

Tripang Kassi wordt eenvoudig eenmaal en wel ten naastenbij een half uur lang goed gekookt, daarna een à tweemaal 24 uren boven een zacht vuur, en vervolgens 2 of 3 dagen achtereen, op matten uitgespreid, in de hitte der zon gedroogd. Toe bereid zijnde, ziet dezelve zwart, heeft eene langwerpig ronde gedaante, bereikt zelden de lengte van een' halven voet Rl. en is met weinig in het oog vallende oneffenheden en inkervingen voorzien. De Sinesche benaming Soa-Djao of wel, wanneer zij van goede kwaliteit is, Ouw-Soa-djao, is zeer eigenaardig toegepast, betekenende zij zwarte, ingekorven Zand-Tripang.

Tripang Batoe wordt half gekookt, de rug overlang opengesneden, daarna ten volle gekookt en vervolgens op een langzaam vuur en in de zonnehitte gedroogd. Dezelve is aan weërszijden met weinig uitkomende wratachtige uitwassen voorzien. Zij verkrijgt, behoorlijk toe bereid, eene leiachtig blaauwe kleur en laat aanhoudend kleine deeltjes van hare koraalachtige huid, als fijne stof los, waardoor die soort steeds daarmee bedekt is. Het is eene der vetste soorten en bereikt de grootte van 4 à 5 d^m. Rl. De Si-

Sinezen noemen de beste dezer soort Ouw-koe-toa-tsjo, beteekenende zwarte, vette, groote, Klip-Tripang; wanneer zij derhalve zijn uitgezocht, vervallen bij de mindere qualiteiten veelal de beide woordjes koe en toa, of vet en groot, welke alsdan vervangen worden door tjong en sio, of middelmatig en klein.

Tripang Koro. Deze ondergaat volstrekt dezelfde bereiding als de Batoe. Zij is aan beide zijden, aan den rand des buiks, en op den rug met twee rijen tepelvormige uitwassen voorzien, en wordt daarom door de Maleijers Tripang Soesoe geheeten. Gedroogd, heeft zij eene vuile, witachtige, hier en daar met bruine, in 't zwart vallende stippen afgezette kleur, en laat, even als de Batoe, kleine deeltjes van hare koraalachtige huid, als fijne stof los, zoodat ook die soort daar altijd mede bedekt is. Dezelve wordt aanmerkelijk grooter dan de Batoe en bereikt, gedroogd, somtijds de lengte van $\frac{3}{4}$ vt. Rl. en de zwaarte van $\frac{1}{2}$ katje. De Sinezen noemen zeer eigenaardig de grootste en beste dezer soort Poe-koe-toa-tsjo, of witte, vette, groote Klip-Tripang, naam, even als bij de Batoe, veranderlijk naar hare hoedanigheid. De Makassaren onderscheiden de twee laatste soorten ook wel onderling als Koro Loeleng en Koro Kebo, zwarte en witte Koro.

Tripang Pandang wordt eenvoudig eenmaal
ge-

gekookt en op de vermelde wijze gedroogd: wanneer dezelve eene behoorlijke bereiding heeft ondergaan, ziet zij zwart, is over het geheele ligchaam, uitgezonderd van onderen of op den buik, met doornachtige uitwassen voorzien en bereikt gewoonlijk de grootte van $\frac{1}{2}$ tot $\frac{3}{4}$ voet. Als handelsartikel behoort men te zorgen, dat deze zoogenaamde doornen, zoo min mogelijk worden afgestooten; men voorkomt zulks grootelijks, door die soort niet langer in de hitte der zon te droogen, dan tot hare bewaring volstrekt noodzakelijk is, zoo, dat dezelve steeds eene zekere lenigheid behoude. Haar uiterlijke vorm heeft de Sinezen haar den naam Tsjie doen geven; dat is: gedoornde Tripang.

Tripang Loeleng ondergaat dezelfde bereiding als de Kassi; is eveneens zwart, edoch haar buik, die zich platter dan bij de aangehaalde soort voordoot, is bruinachtiger en het ligchaam, vooral aan deszelfs uiteinden, en, ook hier en daar elders, met soortgelijke vlakken geteekend. Dezelve valt gewoonlijk iets kleiner dan de Kassi, zelden grooter dan 4 duim Rl., en is veelal moeilijk van die soort te onderscheiden.

Veeltijds komt deze soort in den handel voor, opgevuld met andere geringe, dikwijls oneetbare Tripangsoorten, of ook met zand of steentjes, bij de Sinezen alle wederom onder verschillende benamingen bekend. Het zijn de kustbewoners, die,

die, de bereiding van Tripang veelal oppervlakkig en met weinig zorg en oordeel behandelende, zoo doende de opkooopers vermeenen te bedriegen en, door de op die wijs verkregene aanwinst in grootte en zwaarte, zich-zelfen te bevoordeelen. Hare waarde wordt echter grootelijks daardoor verminderd en veroorzaakt daarenboven spoedig bederf. Goed toebereid en uitgezocht, wordt de grootste soort door de Sinezen veelal even hoog als de Pandang betaald.

Kassoet wordt eveneens als Loeleng toebereid; ook bereikt zij gewoonlijk dezelfde grootte als deze; daarbij ziet zij insgelijks zwart, maar is desniettemin door haren platten, vierhoekigen vorm en regelmatig gerimpelde huid, zeer ligt van de voorgaande te onderscheiden. Hare benaming in de verschillende talen is afgeleid van de vergelijking met eenen schoen of muil.

Kebo ondergaat zeer uit een loopende bereidingen, die afhangen van hare grootte zoowel, als van de plaats, waar men die bijeen zoekt en verzamelt. Wanneer zij in den handel onder de benaming Kebo voorkomt, of onder het behoud van haren oorspronkelijken naam, dan heeft zij slechts eene gewone bereiding ondergaan. Gewoonlijk zondert men de kleinste en magerste hiertoe af, welke, zoowel gedroogd als levend, er witachtig uitzien, tenzij men dezelve met Bankobast gekookt hebbe, hetwelk somtijds gedaan wordt,

wordt, en in welk geval die soort eene roodachtige kleur aanneemt, zonder dat zulks daarom verandering aan de benaming toebrenge. De Sinezen drukken deze soort wederom zeer eigenaardig uit, door dezelve, met of zonder Banko-bast gekookt, Sau-pae te noemen, beteekenende dit, magere, witte Tripang, stilzwijgend hiermede te kennen gevende, Tripang, die geene andere behandeling waardig is, te mager om tot Marege te worden bereid. Zelden wordt die soort dan ook opengesneden en de toebereidingswijze wijkt dus daarin van de soort Marege af. Deze Tripang behoort, aldus eenvoudig toe-bereid, onder de geringe soorten; maar, vooral wanneer zij door eene betere hoedanigheid daartoe genoegzame geschiktheid bezit, ondergaat zij meestal eene, van alle andere soorten geheel afwijkende bereiding, namelijk zoodanig eene, die haar vormt tot:

Boeang Koeliet. De verschillende onderscheidende benamingen, welke aan de witte, tot deze soort gevormde Tripang, gegeven worden, duiden zeer eigenaardig de ondergane behandeling aan, als zijnde werkelijk van hare koraalachtige huid ontdaan, en wel op de volgende wijze. Nadat zij goed gekookt is, begraaft men de Tripang onder het zand, voor den tijd van circa 24 uren, hetwelk die uitwerking te weeg brengt, dat, wanneer zij alsdan weder opgegraven

ven wordt, de huid met weinig moeite van het dier wordt afgewreven. Het is goed, dat men dezelve na die behandeling, nogmaals even laat koken; waarop zij, volgens de gebruikelijke wijze, door vuur en zonnehitte gedroogd wordt. Is zij goed toebereid, dan moet het dier geheel schoon van deszelfs huid ontdaan zijn, zoodat er niets anders dan de vleeschachtige zelfstandigheid overblijft. Deze Tripang krijgt alsdan eenen langwerpig rond, meestal gebogen vorm, met zichtbare ringvormige inkervingen, door de afscheiding der leden van het dier ontstaan; de grootsten van die soort bereiken somtijds de lengte van eenen halven voet Rijnl. maat.

Tot deze soort behoort nog gebragt te worden de zoogenaamde Tripang Sawa, die, wanneer zij vet is of tot de beste van die soort behoort, gewoonlijk als Boeang-koeliet bereid wordt; doch is zij mager, alleen gekookt en dikwijls met zand of andere slechte Tripang opgevuld, voorkomt, en alsdan weinig waarde heeft. Sommigen maken onderscheid in de benamingen Boeang-koeliet en Gossok, verstaande men alsdan onder de eerste, het dier, geheel schoon van deszelfs huid ontdaan; onder de laatste daarentegen, dat, bij hetwelk zulks maar gedeeltelijk geschied is, en het laatste, de grootte gelijk gesteld, is daarom in den handel ook minder waard.

Kai-Djawa en Marege, ook tot de witte Tripang behorende, van welke dezelve slechts door eene andere bereiding afwijkt, hierboven reeds breedvoerig verhandeld zijnde, zoo worden deze soorten alsnu met stilzwijgen voorbij gegaan.

Gama Batti wordt eenmaal gekookt en daarna op de gebruikelijke wijze gedroogd. Zij wordt door de Makassaren, gevlekte Gama genoemd, omdat dezelve over hare geheele oppervlakte met zichtbare kringvormige, bleekgele, of witachtige vlekken bedekt is. Deze soort, die gedroogd zijnde, met diepe, onregelmatige voren en oneffenheden voorzien is en eene vaal bruine kleur heeft, is de beste der mindere Tripangsoorten, of, met andere woorden, de beste onder de hoofdsoort Gama, en wordt voornamelijk ook op diepe gronden gevonden. Alle overige soorten, hoezeer in grootte, vorm en kleur nog zeer onderscheiden, behooren tot de mindere; het zijn die soorten, welke over het algemeen op ondiepe gronden voorkomen. Men bereidt dezelve alle op de gewone wijze, door eene enkele koking en de reeds meermalen beschrevene drooging. Slechts de zoogenaamde Koening maakt hierop eene uitzondering, daar die, uit hoofde van hare grootte, even als de Koro, opengesneden wordt, en met één woord, soortgelijke bereiding ondergaat. Deze is de grootste aller Tripangsoorten, bereikende zij somwijlen,

ge-

gedroogd, de lengte van één' voet, maar hare huid dik en het eetbare gedeelte schraal en minder smakelijk zijnde, maakt, dat deze eene der geringste soorten voor den handel oplevert. De Sinezen noemen deze soort Jöe-poeë, bij vergelijking zinspelende op de schil van eenen Sina's-appel. Sommige der mindere soorten komen dikwijls in den handel roodachtig voor, doordien zij met Bankobast gekookt worden, hetgeen bij de Sinezen over het algemeen bijval vindt, althans voor die soorten, welke zulks, naar hun oordeel, ter betere conservatie meer behoeven, zoo als, buiten de reeds heschrevene, Taikongkong, Djapoen, Kawasa en Katjang Goreng.

Hoezeer tot de toebereiding van Tripang gewoonlijk zeewater gebruikt wordt, is echter zoetwater hoogstwaarschijnlijk verkieslijker en alleen niet in gebruik, uit hoofde der grootere zorg en moeite, die het zoude vereischen, om het daartoe benoodigde zoetwater aanhoudend met zich mede te voeren; trouwens, men moet erkennen, dat zulks, door de wijze, waarop dit bedrijf door de onderscheidene, met zulke geringe middelen toegeruste menschen wordt uitgeoefend, schier ondoenlijk zijn zoude. Ik vermeen, het zoo even aangehaalde, door ondervinding te kunnen staven, en de reden daarvan is niet moeilijk te verklaren.

De Tripang, met zoetwater gekookt zijnde, onthoudt mindere zoutdeelen en trekt eene geringere mate van vocht tot zich, waardoor zij gevolgelijk niet zoo ligt aan bederf onderhevig is. Alle zwarte Tripangsoorten, zijnde dezulken, waarbij die opmerking het spoedigste in het oog valt, slaan, wanneer zij een tijdlang niet aan de hitte der zon zijn blootgesteld geweest, wel eens witachtig uit; het is mij voorgekomen, dat zulks, wanneer zij in zoetwater zijn gekookt, niet alleen niet zoo ligt plaats vindt, maar ook, dat het zwart der huid alsdan beter bewaard blijft: eene omstandigheid, die de waarde dier soorten verhoogd en waarop de Sinezen in den handel zeer letten.

Wanneer de Sinezen Tripang naar Sina afschepen, zoeken zij de verschillende soorten bij elkander. Dit werk, hetwelk onder anderen ook voor de conservatie noodzakelijk is, vereischt kennis en tijd, en, omdat het de laatste behandeling is, die dit artikel tot op den invoer in Sina ondergaat, ook zorg en oplettendheid, daar men de door bederf aangestokene, zorgvuldig dient af te zonderen. Men kiest tot de bewerking hiervan, voor de hitte der zon openliggende plaatsen, zoodat het product gelijktijdig, nogmaals eene goede drooging ondergaat, en pakt hetzelfde alsdan, om het indringen der buitenlucht zoo veel mogelijk te verhinderen, in dub-

hele matten of karoro-zakken, die gewoonlijk tot de zwaarte van eenen pikol en daarboven gebragt worden. Beschadigde Tripang verliest als handelsartikel bijkans hare geheele waarde. Het moet daarom eene der allereerste zorgen van den handelaar zijn, om zich van den goeden staat zijner lading te verzekeren, door die van tijd tot tijd aan de zonnehitte bloot te stellen. Het beste middel om de beschadigde zoo veel mogelijk te herstellen, is, dezelve eene wederopkoking en de gewone drooging te doen ondergaan, waardoor zich de beschadigde deelen afscheiden en de Tripang wel misvormd wordt, maar het overblijvende gaaf en bruikbaar is.

Somtijds is men genoodzaakt, de Tripang een tijdlang aan den wal op te slaan. Tot dat einde dient men alsdan drooge bergplaatsen uit te kiezen, en haar, in zakken opgestapeld hebbende, rondom met matten te bedekken, ten einde alle windspeling in dezelve voor te komen; de Sinezen beweren zelfs, dat het goed is, om de ruimte tusschen de zakken, met padie op te vullen en, liever nog, de geheele partij in padie te bergen.

Hierboven werd reeds aangehaald, dat de Orang Badjo's, de Tripang in drie soorten verdeelen, namelijk in Balla Sekali, Talipang en Gama, of zoo als de Makassaren zich in dien zin uitdrukken, in Batoe, Pandang en Gama.

In

In den handel met dit volk wordt alsdan gewoonlijk verstaan, onder de eerste dezer soorten de Kassi, Batoe en Koro; onder de tweede, de Pandang, groote Loeleng, Kassoet en Boeang-Koeliet, en onder de derde, de overige soorten, met uitzondering van de Kawasa en Katjang Goreng, die, ten aanzien der opgenoemde te weinig waarde hebbende, gewoonlijk afzonderlijk worden afgemaakt. Bijzondere omstandigheden kunnen intusschen wel verandering in die verdeeling te weeg brengen. Als het artikel getrokken is, wordt, bij voorbeeld, de Loeleng en Kassoet met de Balla Sekali of Batoe vermengd en, is de markt slap, de Boeang-Koeliet met de Gama. Gewoonlijk bepaalt men, ter voorkoming van geschil, bij het afmaken der prijzen, onder welke hoofdsoort die soorten zullen dienen te behooren: want het product bij het gewigt verkocht wordende, zoo is zulks een punt, waarop men dient acht te slaan.

Het verdient opmerking, dat de Tau-ri-Djene's van Koeding-aring en Mandhar, welke laatste hunne vangst ook gewoonlijk te Koeding-aring ter markt brengen, dezelve nimmer bij het gewigt van de hand zetten, maar altijd de vangst van iedere praauw bij de geheele partij in eens. Dit gebruik bestaat bij hen sedert onheugelijke tijden en schijnt deszelfs oorsprong verschuldigd te zijn aan het willekeurige, altijd ten

hunnen nadeele, door de Makassaarsche opkoo-
pers, gebruik van gewigten. In den handel met
de rondzwerfende Orang Badjo's, maakt men
om die reden gewoonlijk vooraf uit, met welk
der voorhanden zijnde gewigten (altijd Sinesche
of zoogenaamde Datjee's) het product zal moe-
ten worden gewogen; somtijds voeren hunne
hoofden eene Datjee bij zich, waarvan zij zich
alsdan gaarne bedienen; de opkooers geven hun
hierin meestal toe, toetsen dezelve echter vooraf,
en rigten dan, zoo veel doenlijk, de te beste-
dene prijzen naar derzelve hoedanigheid in.

Tegenwoordig koopt men dit product bij de
rondzwerfende Orang Badjo's gewoonlijk in,
tegen 25, 15, en 10 realen van 24 zilveren
dubbeltjes, den pikol. Spaansche matten gaan
voor realen door; andere muntspecien zijn over
het algemeen nog niet onder hen in omloop.
In het jaar 1832, de prijs van de Tripang te
Makassar en op Java, tot ongehoorde laagte ge-
daald zijnde, veroorzaakte zulks weldra hoogst
nadeelige gevolgen voor diegenen, welke dit ar-
tikel oorspronkelijk bijeen zoeken en verzame-
len, uit hoofde der lage prijzen, die de hande-
laren, in het daarop volgende jaar, bij hen ver-
meenden te kunnen besteden. Een groot aantal
der Orang Badjo's, in dat jaar door mij ont-
moet, hadden zich van hunne Tripangsvangst
ontdaan tegen 15, 10 en zelfs 5 realen, hetgeen
juist

juist de helft van den prijs bedraagt, die door hen in voordeelige jaren ontvangen wordt. De kustbewoners waren er nog erger aan toe: want, daar deze de bereiding minder goed verstaan, werden de opkoozers afgeschrikt, zich hun product anders dan genoegzaam te geef, aan te schaffen. De prijs der Tripang moet bij degenen, die dit product in den handel brengen, niet te laag onder den gewonen standaard dalen: want, daar het dan niet meer beantwoordt aan de kosten en moeite, tot de bijeenzameling besteed, zoo wordt gevolgelijk, ook het zoeken naar hetzelfde spoedig gestaakt.

Ten opzichte van den verkoop van Tripang aan de Sinesche opkoozers, dat is te zeggen, aan hen, die zich dit product aanschaffen om het naar Sina te verzenden, zal men zich ten naastenbij op de volgende wijze kunnen gedragen.

Zoodra eene lading Tripang hare bestemmingsplaats bereikt, wordt dezelve ontscheept, gesorteerd en behoorlijk uitgezocht. Veeltijds heeft men gelegenheid om enkele soorten van de hand te kunnen zetten. Zijn deze tot de hoofdsoort Gama behorende, dan zal het goed zijn, zich van dezelve te ontdoen. Verkrijgt men een bod voor de allerlaagste Gama-soorten of Kawasa, dan is het niet anders, dan als voordeelig te beschouwen, hetzelfde aan te nemen. Met de betere soorten dient men echter voorzigtiger te
werk

werk te gaan en die niet te verkoopen, voor en aler zich ook een kooper voor de lagere soorten heeft opgedaan, ten einde de geheele partij niet te schenden en zich de gelegenheid ontnomen te zien, om haar in eens te kunnen afzetten. Hiertoe is het van zeer veel nut om te weten, uit welke plaatsen van Sina, de opkoozers zijn uitgerust geworden, ten einde met meer zekerheid tot den verkoop van enkele soorten te kunnen overgaan, hetwelk veeltijds voordeeliger is. Gewoonlijk zijn de beste soorten, zoo als de Kassi, Batoe en Koro meer gezocht te Canton dan te Emoei; daar en tegen vinden de middel- en lage soorten eens betere markt te Emoei.

De soorten Kan-Djawa en Marege zijn bepaaldelijk voor de markt van Canton bestemd; dezelve zijn in den handel schier onbekend, dan alleen op Makassar, alwaar zij gewoonlijk aan de Macao-schepen verhandeld worden. De prijs der Marege-Tripang is gewoonlijk de halve van de Kai-Djawa en deze laatste te dien aanzien gelijk te stellen met de soort Pandang.

Heeft men het vooruitzicht, om zich van het geheele artikel in eens te ontdoen, dan zal men, wanneer hetzelfde naar de vroeger vermelde hoofdsorten is ingedeeld, ter bepaling van eenen gemiddelden prijs, ten naastenbij de navolgende onderlinge verhouding kunnen raadplegen. Men stel-

stelle namelijk alsdan, dat de Pandang de halve waarde van de Batoe heeft, Gama een vijfde derzelve, en Kawasa en Katjang-Goreng ieder een twaalfde der waarde van die soort. De hoeveelheden van elke dezer soorten derhalve, en de prijs van eene derzelve bekend zijnde, zoo kan de middelbare gemakkelijk gevonden worden.

De zoo even opgenoemde verhouding is nogtans niet van algemeene toepassing: want, wanneer eene partij Tripang van Nieuw-Guinea of de Aroe-eilanden herkomstig of in het algemeen door kustbewoners is toebereid, welke toebereding der betere soorten aldaar zeer veronachtzaamd wordt, dan dient de Gama op een derde à een vierde der Batoe gebragt te worden.

Bij eene goede markt te Makassar kan men ten naastenbij stellen, dat voor de zoogenaamde Boeton Tripang, dat is te zeggen voor die, welke van de Boetonsche en andere onder Celebes kust gelegene eilanden en van den vasten wal van Celebes zelve, maar vooral van den in die vaarwateren rondzwerfende Orang Badjo's herkomstig is, na van de beschadigden ontdaan te zijn, de navolgende prijzen bij de Sinesche opkooopers kunnen bedongen worden; als voor

Batoe-soorten, onuitgezocht f150 à f160 R. p. pikol.

Pandang	»	»	70 à 80	»	»
Gama	»	»	30 à 35	»	»
Kawasa	»	»	10 à 12	»	»

Is zij daarentegen van Nieuw-Guinea of de Aroe-eilanden en met weinig of geen Orang Badjo's Tripang vermengd, dan voor de Batoe-soorten, onuitgezocht f80 à f100 R. p. pikol.

Pandang »	»	40 à 50	»	»
Gama »	»	25 à 30	»	»
Kawasa »	»	10 à 12	»	»

De handel in dit artikel zal intusschen altijd veel kennis en ervaring blijven vereischen, zoo wel ten aanzien eener goede behandeling voor deszelfs conservatie, als ook om bij den verkoop, niet door de Sinezen misleid te worden.

Volgens officiële opgaven, beliep de uitvoer van Tripang te Makassar, in het jaar 1832, bijna 4900 pikols, in het daarop volgende jaar 1833, nog geen 2500 pikols, en in het jaar 1834, was deszelfs bedrag nog minder. Uit hoofde der lage prijzen had men zich minder algemeen op het zoeken naar dat artikel toegelegd. Weinige jaren geleden, voerde Makassar 7000 pikols Tripang uit, hetwelk onder anderen, door CRAWFURD bevestigd wordt. De aanvoer van dat product te Makassar is in de laatste jaren dus aanmerkelijk verminderd. Hoezeer er veel Tripang, die vroeger te Makassar werd binnengevoerd, hedendaags regtstreeks naar Singapore wordt gebracht en dus vermindering in den invoer te Makassar heeft moeten veroorzaken, zoo is deze vermindering op verre na niet alleen aan die

oor-

oorzaak toe te schrijven: immers de prijzen voor dat artikel, hielden zich tot dus verre steeds beter te Makassar en op Java, dan te Singapore staande; en dit is zelfs, gedurende de laatste jaren, bewaarheid geworden. Men is thans van deze stelling zoodanig overtuigd, dat men, wanneer er gelegenheid is om dit artikel te Makassar of op eene der andere stapelplaatsen in den archipel, aan de Sinezen of de vaartuigen van Macao en Manilla te kunnen verkoopen, men hetzelfde niet naar Java en veel minder nog naar Singapore verzendt. Gewigtiger oorzaak komt mij voor, gezocht te moeten worden in de zeer eenvoudige omstandigheid, dat de Sinezen in de laatste jaren, niet meer de gewone, in vorige jaren weinig met elkander uiteenlopende prijzen voor dat artikel hebben willen besteden, en dat dit artikel geheel afhankelijk is van dien wil.

Het behoort niet tot de onderhavige beschouwing om tot de bijzonderheden op te klimmen, die aanleiding gegeven hebben, om den gewonen loop van den Tripanghandel te verstoren. Dat zulks geschied is, wordt door de uitkomst der laatste jaren genoegzaam aangetoond; zeer opmerkelijk is het intusschen, dat de gebeurtenissen, die Sina, op meer dan eene wijze, in de laatste jaren geteisterd hebben, in hare gevolgen, ten hoogste nadeelig op dien handelstak zullen hebben gewerkt. Die gevolgen waren

voor Makassar, eene plaats, die grootendeels van den Tripanghandel bestaat, hoogst noodlottig, en ook voor allen, die in het bijeenzoeken en verzamelen van dat artikel hun bestaan vinden. Vele kustbewoners en eilanders van het oostelijk gedeelte onzer bezittingen, zich meer als zeevaarders dan als landbouwers generende, en bij dat bedrijf ten allen tijde hun bestaan gevonden hebbende, zagen zich, in stede van beloond, geheel in hunne blijde verwachting te leur gesteld, en daar de gedane vangst over het algemeen naauwelijks in staat was om de onkosten te kunnen bestrijken, werden vele in de grootste verlegenheid gebragt, in schulden gedompeld en afhankelijk gemaakt, in stede van met de vruchten van hunnen arbeid huiswaarts terug te keeren, om in het midden hunner bloedverwanten en vrienden, nu ook zorgeloos een' aangename tijd door te brengen. Het behoeft geene verwondering te baren, dat deze ongelukkige uitslag op de inborst dezer onderscheidene, van nature meestal woelzieke, onbedwongene menschen, niet anders dan ontevredenheid heeft kunnen veroorzaken en den weg heeft moeten openen, tot het plegen van gewelddadigheden en zeerooverijen. Hoogst wenschelijk ware het, dat de Tripanghandel zijnen vorigen bloci mogt hernemen; het vooruitzicht hierop is thans weder oneindig gunstiger, uit hoofde der betere prijzen, die

die de Sinezen tegenwoordig weder voor dat artikel durven besteden: eene omstandigheid, waarin tevens het niet onbelangrijk bewijs ligt opgesloten, dat dit handels-artikel, zonder dat hetzelfde schaars worde, nimmer langen tijd beneden onmatig lage prijzen kan staan blijven. Ook is de vrees eener voortdurende verslapping in dezen voornamen handelstak niet alleen van allen grond ontbloot, maar zij biedt zelfs een glansrijk vooruitzicht voor de toekomst aan. De middelen om het bestaan van zoo vele van 's Konings onderdanen te verbeteren, zijn schier alleen in de aanmoediging van dezen handelstak gelegen. Alle bijdragen ter opbeuring van denzelven, zullen nuttig en belangrijk kunnen geacht worden, daar dezelve de weldadige hulpmiddelen zullen mede brengen, om hen op eene geschikte en welgevallige wijze, vele bezigheden en gevolgelyk ook een genoegzaam levensonderhoud te verschaffen; en daardoor zal hun grootendeels de gelegenheid worden benomen om zich, door lediggang en verveling, aan andere gedachten en aan eene oneerbare en losbandige levenswijze over te geven. Ontegensprekelyk zal ter bereiking van dat heilzame doel, de invloed van het Nederlandsch Gezag, op eene gepaste wijze aangewend, zoo dat daaraan tevens bescherming verbonden zij, eene, voor hunne behoefte en begrippen behagelyk

ondersteuning kunnen aanbieden; zeer gunstig kunnen medewerken tot de bevordering der welvaart van zoo vele onzer afgelegene bezittingen en tevens de verknochtheid van derzelver bewoners aan onze Regering, in de hoogste mate kunnen bevorderlijk zijn.

BATAVIA,
20 Junij 1835.
